

Høgskolen i Innlandet

Avdeling Rena

Martin Østby og Frode Jellestad Andersen

Masteroppgave

Politiske skandaler og tillit i offentlig sektor

Political scandals and trust in the public sector

MPA – Master i offentlig ledelse og styring

2024

Forord

Foto: Frode Jellestad Andersen

«Uten tillit går alt til helvete», sier Lars Ø. Ramberg, kunstneren bak lysinstallasjonen på bildet over (Mohn, 2023). Det var med denne tanken i bakhodet vi fant problemstillingen for vår masteroppgave. Vi hadde de siste årene før masterarbeidet blitt oppmerksomme på det store antallet skandaler i den politiske sfæren og undret oss rundt dette. I lys av at vi gjennomførte en mastergrad innen offentlig ledelse og styring, fant vi det både relevant og interessant å undersøke skandalene og konsekvensene nærmere. Hvordan påvirker skandalene i politikken tilliten fra ledere i offentlig sektor, og hvordan vil det eventuelt påvirke samarbeidet mellom politikk og forvaltning?

Arbeidet har vært krevende, men også spennende. Vi har lært mye og hatt gode diskusjoner som har ledet oss inn på nye prosesser og tankerekker. Selv om det er noe vemodig ved å avslutte tiden ved Høgskolen i Innlandet, er vi samtidig glade for å kunne prioritere kjente og kjære igjen.

Vi vil takke vår veileder Hans Christian Høyer for å ha vært tilgjengelig og optimistisk. Vi vil også takke våre informanter for at de tok seg tiden til å bidra med sine innsikter. Oppgaven hadde bokstavelig talt ikke latt seg skrive uten dem.

Kristiansand/Oslo, 5. mai 2024

Martin Østby og Frode Jellestad Andersen

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
Innholdsfortegnelse.....	4
Norsk sammendrag	8
Engelsk sammendrag (abstract)	9
1. Innledning	10
1.1 Problemstilling	10
1.2 Definisjoner.....	11
1.3 Hvorfor undersøke dette?.....	11
1.4 Avgrensninger	12
1.5 Oppgavens struktur	12
2. Teori.....	14
2.1 Tillit.....	14
2.1.1 Definisjon av tillit	14
2.1.2 Norge og tillit	14
2.1.3 Politisk tillit	15
2.1.4 Institusjonell tillit	17
2.1.5 Sosial tillit	18
2.1.6 Smitteeffekter mellom sosial og institusjonell tillit	19
2.2 Tre perspektiver på tillit	19
2.2.1 Et biologisk og karaktermessig perspektiv	19
2.2.2 Et innkapslet interesse-perspektiv	20
2.2.3 Et sosial kapital-perspektiv	21
2.3 Kort om retningslinjer i politisk ledelse og embetsverk	22
2.3.1 Den politiske ledelsens retningslinjer	22
2.3.2 Embetsverkets retningslinjer	23

2.4 Skandaler	24
2.4.1 Hva er en skandale?	24
2.4.2 Hvordan skandaler oppstår og utvikler seg	26
2.4.3 Skandaler og media	27
2.4.4 Skandaler og tillit	28
2.4.5 Typer av skandaler	29
2.4.6 Eksempler på norske skandaler	29
3. Metode	33
3.1 Bakgrunn for valg av metode	33
3.2 Forskningsdesign.....	33
3.3 Litteratursøk	34
3.4 Utforming av intervjuguide.....	34
3.5 Utvalg og rekruttering av informanter	35
3.6 Gjennomføring av intervjuene	36
3.7 Reliabilitet og validitet	37
3.7.1 Reliabilitet	37
3.7.2 Validitet	39
3.8 Overføringsverdi	42
3.9 Etikk	44
3.9.1 Unngå skade på deltakerne	45
3.9.2 Mangel på informert samtykke	46
3.9.3 Invadering av privatlivet	46
3.9.4 Bedrag	46
4. Analyse	48
4.1 Hva vil det innebære for en offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor sitt ansvarsområde?.....	48

4.1.1	Tillitsbegrepet	48
4.1.2	Betydningen av tillit	49
4.1.3	Lojalitetsbegrepet	50
4.1.4	Forholdsregler	51
4.2	Hva er det som påvirker og har betydning for tillit til politikere?	52
4.2.1	Status på tillit til politikere	52
4.2.2	Arbeidserfaring, kunnskap og makt	53
4.2.3	Kommunikasjon og åpenhet	55
4.2.4	Profesjonalitet	56
4.2.5	Integritet	56
4.2.6	Gjennomføringsevne	57
4.2.7	Mediene	58
4.3	Har de politiske skandalene hatt betydning for tilliten?.....	59
4.3.1	Informantenes opplevelse av forskjellige politiske skandaler	59
4.3.2	Hvordan arbeidshverdagen vil påvirkes av svekket tillit?	66
4.4	Hvordan kan tillit mellom offentlige ledere gjenopprettes når den er svekket?	67
4.4.1	Synet på skandaler	67
4.4.2	Å legge seg flat – hjelper det?	68
4.4.3	Håndtering	70
4.4.4	Institusjoner og samfunn	71
4.5	Avsluttende kommentar til analysen	72
5.	Konklusjon.....	73
5.1	Hva vil det innebære for en offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor sitt ansvarsområde?.....	73
5.2	Hva er det som påvirker og har betydning for tillit til politikere?	73
5.3	Har de politiske skandalene hatt betydning for tilliten?.....	74

5.4 Hvordan kan tillit mellom offentlige ledere gjenopprettes når den er svekket?	74
5.5 Konklusjon på problemstillingen	75
5.6 Videre forskning.....	76
Litteraturliste.....	77
Vedlegg	82
Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til informanter (skjermdump).....	82
Vedlegg 2: Oversendelse av undersøkelsens hovedspørsmål	85
Vedlegg 3: Intervjuguide.....	86
Vedlegg 4: Tilbakemelding fra SIKT (skjermdump).....	88

Norsk sammendrag

Studien har tatt for seg seks offentlig ansatte offentlige ledes oppfatning av egen tillit til politikere, og videre hvordan denne påvirkes av politiske skandaler.

Studien tyder på at våre informanters tillit til både politikere, partier og det politiske systemet er høy og robust. Skandalenes alvorlighet blir først og fremst vurdert ut fra et sosial kapital-perspektiv på tillit. Etter et slikt perspektiv vil overtrampet bak skandalen i stor grad bli vurdert opp mot informantenes egne verdier og kultur. Vi oppfatter dette perspektivet som mer avgjørende enn et innkapslet interesse-perspektiv med fokus på hvorvidt det foreligger brudd på formelle regler. En skandale må derfor ikke nødvendigvis ha bakgrunn i et lovbrudd for å bli oppfattet som alvorlig og tillitsbrytende. Fallet i tillit går først og fremst utover den enkelte politiker, og ikke partiet, politikerstanden som gruppe eller det politiske systemet. Det er med andre ord lav smitteeffekt. Informantene lar heller ikke skandalene påvirke dem i særlig grad i deres arbeidsliv. Det skyldes på sin side at de både opplever at deres lave ledernivå er for langt unna «makten», og at det blir godt håndtert gjennom det politiske systemet og eventuelt rettssystemet.

Grad av tillit ser ellers ikke ut til å kun bli påvirket av store hendelser som skandaler. Det er flere trekk ved politikerne som gjør utslag på tillit i seg selv, deriblant deres kommunikasjonsevner, profesjonalitet, grad av åpenhet, kunnskap, arbeidserfaring, fokus på langsiktige løsninger og gjennomføringsevne.

Informantenes opplevde mangel på tillit til den politiske ledelsen innenfor deres ansvarsområder ville gjort utslag i form av manglende motivasjon, større slitasje, dårligere samarbeid, lavere lojalitet til beslutninger og lukkede prosesser som tar lengre tid på grunn av et opplevd behov for å ta ekstra forholdsregler.

Tillit viser seg med andre ord som et dynamisk og sammensatt fenomen som påvirkes av mange faktorer. Skandaler er heller ikke noe entydig, men må sees langs et spekter av typer og alvorlighetsgrad. Det blir for enkelt å si at en skandale alene alltid vil bryte tilliten en offentlig ansatt leder har til politiker, parti, institusjon eller det politiske systemet.

Engelsk sammendrag (abstract)

The study has looked at six public service managers' perception of their own trust in politicians, and further how this is affected by political scandals.

The study suggests that our informants' trust in both politicians and the political system is high and robust. The severity of scandals is primarily assessed from a social capital perspective on trust. According to such a perspective, the transgression behind the scandal will largely be evaluated against the informants' own values and culture. We perceive this perspective as more decisive than an encapsulated interest perspective focusing on whether there are violations of formal rules. Therefore, a scandal does not necessarily have to stem from a legal offense to be perceived as serious and a breach of trust. The fall in trust primarily affects the individual politician, rather than the political parties, politicians as a group or the political system. In other words, there is a low spillover effect. Nor do the informants let the scandals affect them to a particularly large extent in their working lives. In turn, this is due to the fact that they feel both that their positions as low-level managers are too far away from the political decisions level, and that scandals are well handled through the political system and possibly the legal system.

Otherwise, the degree of trust does not seem to be solely affected by major events such as scandals. There are several personal traits of politicians that have an impact on trust in themselves, including their communication skills, professionalism, level of transparency, knowledge, work experience, focus on long-term solutions, and ability to implement policies.

The informants' perceived lack of trust in the political leadership of their areas of responsibility would manifest itself in the form of reduced motivation, exhaustion of employees, poor collaboration, lower loyalty to decisions, and closed processes that take longer due to a perceived need for additional precautions.

Trust thus appears as a dynamic and complex phenomenon influenced by many factors. Scandals are not straightforward either, but must be viewed along a spectrum of types and severity. It is too simple to say that a scandal alone will always break the trust a public sector manager has in politicians, parties, institutions, or the political system.

1. Innledning

Det er avgjørende at folk har tillit til de avgjørelsene regjeringen tar.

Dette sa statsminister Jonas Gahr Støre i sin tale 21. juli 2023 om forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moes avgang (Støre, 2023). Tilliten til våre folkevalgte er det sentrale i vår oppgave.

De siste årene kan man ha opplevd det som at skandalene nærmest har stått i kø blant regjerings- og stortingspolitikere. Vi har tenkt at dette må ha fått en konsekvens for tilliten. Ettersom dette er et studium i ledelse, ønsket vi å se på om offentlig ansatte ledere preges av skandalene som våre politiske ledere går gjennom.

Ingen er feilfrie – heller ikke politikerne. Men vi som skriver denne oppgaven mener at både politikere, offentlig sektor og samfunnet ellers er best tjent med å verne om tilliten. Som vi kommer inn på i teoridelen, er Norge blant landene som nyter best av tilliten i samfunnet, og vi mener vernet av dette bør være en av de viktigste oppgavene en folkevalgt politiker har med seg i sin utførelse av rollen vedkommende innehar. For å sitere statsminister Jonas Gahr Støres tale 21. juli 2023:

Det er slik at det er menneskelig å gjøre feil. Statsråder kan gjøre feil. Noen feil er det mulig å unnskyldes for så å gå videre. Mens noen feil får konsekvenser for tilliten.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen vår for undersøkelsen er:

Hvordan opplever noen utvalgte offentlige ansatte ledere at deres tillit til politikere blir påvirket av politiske skandaler?

Tillit er et hovedtema. Oppgaven vil undersøke hvordan noen utvalgte offentlig ansatte ledes tillit påvirkes av politiske skandaler. For å besvare dette, har vi brutt ned problemstillingen til fire forskningsspørsmål:

1. *Hva vil det innebære for en offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor sitt ansvarsområde?*
2. *Hva er det som påvirker og har betydning for tillit til politikere?*
3. *Har de politiske skandalene hatt betydning for tilliten?*
4. *Hvordan kan tillit mellom offentlig ledere gjenopprettes når den er svekket?*

Problemstillingen vår belyses først gjennom teori om tillit og skandaler. Videre bygger empirien på intervjuer av seks informanter. Informantene har ledererfaring innen offentlig sektor på avdelingsnivå. Informantenes bakgrunn er fra forskjellige virksomheter innen offentlig sektor, som oppfyller et ønske fra vår side om et bredere mangfold av informantperspektiver.

Teoriene har ulike oppfatninger om hvordan sosial tillit skapes og endres. Dette er med på å forme grunnlaget for analysen og konklusjonen senere i oppgaven. Analysen bygger på teori om tillit og skandaler for så å sammenlikne dette med hvordan informantene forstår og opplever tillit, og hva de mener om politiske skandaler. På den måten kan vi undersøke om det er fare for tilliten i offentlig sektor eller om den står støtt uten påvirkning fra politikere.

1.2 Definisjoner

Med «politiske ledere», mener vi personer som gjennom demokratiet er gitt verv med ansvar for å ta politiske beslutninger og styre politikk generelt eller innen spesifikke ansvarsområder. Dette kan være på alle politiske nivåer.

Med offentlig ansatte ledere, mener vi ledere med personalansvar på hvilket som helst nivå av administrasjon og forvaltning innenfor offentlig sektor.

I vår oppgave bruker vi ordet «skandale». Skandalebegrepet brukes hyppig av media på lik linje med «krise». Med «skandale» menes i denne oppgaven noe som vekker anstøt, forargelse eller pinlig oppsikt (Store norske leksikon, 2023).

1.3 Hvorfor undersøke dette?

Som både arbeidstakere, mulige fremtidige ledere og samfunnsborgere motiveres vi til å skrive denne oppgave gjennom vår interesse for demokratiet. Det at det tilsynelatende kommer skandaler hyppigere og hyppigere blant våre politikere anser vi som en mulig fare for tilliten i samfunnet. Skandaler får gjerne konsekvenser for politikerne i form av avganger og domfellelser. Men er dette tilstrekkelig til at «verden går videre» uten konsekvenser for tilliten til det politiske domenet? For å undersøke det har vi valgt ut ledere i offentlig sektor til å gjøre rede for deres perspektiver på skandaler. Dette er personer som gjennom sine funksjoner i den offentlige forvaltningen har politikere som øverste, men ikke nødvendigvis nærmeste ledere. Hva tenker disse når det til stadighet dukker opp nye skandaler? Vi mener at man som leder i offentlig sektor bør ha tillit til systemet og politikere. Det kan fremstå noe

underlig at en politiker må gå av, for så å kunne gjøre et comeback noen år senere. Er dette tillitsbærende i lengden?

Vi som forskerne i denne oppgaven har selv gjennom vår yrkesutøvelse i politiet opplevd hvordan uroligheter i det politiske rom påvirker oss i hverdagen, for eksempel ved hyppige skifter av justisministere av ulike årsaker mellom 2013 og 2021. Vi er nysgjerrige på hvilke refleksjoner andre i offentlig sektor har gjort seg. I offentlig sektor skal man jo som ellers i arbeidslivet være lojal, men til hvem? Det er derfor spennende å undersøke om våre erfaringer har fellestrekk med kollegaer andre steder i offentlig sektor, og om det er «fare» for tilliten til de folkevalgte.

1.4 Avgrensninger

Oppgaven avgrenses til Norge og gjelder norske forhold innen politikk og forvaltning. Man kan anta at det finnes en viss overføringsverdi til våre naboland, men grunnet oppgavens omfang og tid til rådighet vil ikke dette bli diskutert. Videre omhandler undersøkelsen politisk valgte eller utpekte ledere, altså politikere som hadde en lederrolle da skandalen skjedde. Informantene er ansatte ledere i offentlig sektor. Det vil være naturlig å anta at det er overføringsverdi til ledelse innen privat og ideell sektor, men det vil ikke bli drøftet her.

Oppgavens fokus er på tillit til politisk valgte ledere og hva skandaler gjør med tilliten fra ansatte ledere i offentlig sektor. Det er dermed ikke sagt at tilliten som tas opp i oppgaven kun gjelder politikere og ledere i offentlig sektor. Vi som forfattere mener at tillit er en bærebjelke i det norske samfunnet og at det er grunn til å anta at oppgaven har overføringsverdi til andre arenaer enn nevnt her. Grunnet oppgavens omfang blir ikke dette drøftet, men det gis et innblikk i temaene.

1.5 Oppgavens struktur

Kapittel 2 er oppgavens teorikapittel. Her redegjør vi for ulike tillitsformer med blant annet fokus på den mye omtalte *Håndbok for politisk ledelse*. Kapitlet tar også for seg begrepet «skandale» og hva dette gjør med tilliten. Ut fra teorien vil det bli redegjort for en del forventinger om hva man kan finne i intervjuene og analysen.

Kapittel 3 er metodekapitlet for oppgaven. Her vil det bli forklart hvorfor vi valgte en kvalitativ forskingsmetode og intervjuer for å besvare vår problemstilling. Videre vil det bli

redegjort for oppgavens utvalg, og hvordan data har blitt samlet inn og analysert. Til slutt tar vi for oss noen etiske perspektiver ved oppgaven.

Kapittel 4 tar for seg empiri- og analysekapittelet i oppgaven. Her vil funnene i oppgaven bli presentert og analysert.

Kapittel 5 er konklusjon og oppsummering av oppgavens resultater, samt forslag til videre forskning.

2. Teori

Tillit og skandaler er hovedtema for denne oppgaven, og vil bli gjort rede for i de påfølgende delene.

2.1 Tillit

2.1.1 Definisjon av tillit

«Et fullstendig fravær av tillit er umulig. Man vil ikke engang kommet opp om morgenen. Man vil være et offer for en vag følelse av frykt, en paralyserende engstelse.» (Luhmann 1979:4, referert i Grimen & Skirbekk, 2012, s. 68–69).

Tillit er et begrep med mange definisjoner, for eksempel definert som «forventet samarbeid» (Burt and Knez, 1995, referert i Kramer, 2018, s. 96). Denne definisjonen synes vi er litt for handlingsorientert, og handling må ikke nødvendigvis finne sted for at tillit oppstår eller er til stede. En annen og etter vår forståelse bedre definisjon er at tillit kan defineres som et individs tro på at en annen er positivt opptatt av hans eller hennes interesser. Det påpekes her at det ikke nødvendigvis er tale om genuine positive følelser overfor individet, men at det skal foreligge en tro på at den andre har tilstrekkelig incentiv til å handle tillitsfullt (Pruitt and Rubin, 1986, referert i Kramer, 2018, s. 96).

Forståelsen av tillit, dens utvikling og påvirkningsfaktorer er kompleks (Misztal, 1996 og Möllering, 2013, begge referert i Høyer & Mønness, 2016, s. 152). Tillit kan også forstås i lys av båndbredde i forstand av hvor bred tilliten til en person eller institusjon er. Det er eksempelvis ikke nødvendigvis slik at tillit til en person eller institusjon er absolutt. Tvert imot kan man både ha høy og lav tillit til en og samme person eller organisasjon avhengig av situasjon og kontekst (Høyer & Mønness, 2016, s. 152).

2.1.2 Norge og tillit

Norge er blant landene med den høyeste generelle tilliten i befolkningen. Det finnes mange ulike definisjoner på hva tillit er, og de kan variere mellom land og kulturer (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 11).

Vi skårer høyt på tillit til institusjonene i samfunnet og tilliten blant folk flest. Noe av dette kan nok forklares med den sosiale kapitalen i de nordiske landene. Sosial kapital brukes innen samfunnsforskningen for å beskrive samfunnets evne til å utvikle tillit mellom

innbyggerne og på den måten styrke evnen til å løse kollektive utfordringer (Store norske leksikon, 2022).

Tillitens betydning har økonomer vært klare over lenge i bytterelasjoner. Også rettslig kontroll og bruken av sanksjoner reduseres ved gjensidig tillit. Tillit sparer oss for mye tid og krefter i samfunnet (Grimen & Skirbekk, 2012, s 14). Man kan for eksempel se for seg konsekvensene av at befolkningen ikke lengre stolte på pengesystemet eller om man mistenkte alle for å ha onde hensikter mot en.

Innenfor den nordiske modellen er det spesielt noen særtrekk som skiller oss fra andre vestlige land. I vår nordiske modell har vi høy grad av arbeidslivsorganisering, det er relativt små inntektsforskjeller, stort omfang av offentlig sektor og høyt skattenivå. Omtrent halvparten av arbeidstakerne i Norge er fagorganiserte. Til sammenligning er bare én av ti fagorganiserte i USA (Nilsen, 2013, referert i Grimen & Skirbekk 2012, s. 16). Norge har små relativt inntektsforskjeller og høy økonomisk vekst. Modellen vår har også god oppslutning fordi velferdsordningene ikke bare gjelder de dårligst stilte, men er universelle. Dette gjør at velferdsstaten er akseptert i Norden (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 15).

2.1.3 Politisk tillit

I sin rapport om politisk tillit, lokaldemokrati og legitimitet, viste Atle Haugsgjerd og Signe Bock Segard (2020) at det er stor tillit til det norske demokratiet, selv om det i 2019 ble målt den laveste tilliten til politiske og demokratiske institusjoner siden 2007. 2019-målingen kan dog ikke betraktes som lav i internasjonal sammenheng. Det er en tydelig sammenheng mellom høy politisk tillit, og høyere utdanning og deltakelse i arbeidslivet og valg (s. 76 og 77).

Politisk tillit er ifølge Haugsgjerd og Seegard (2020) nært forbundet med legitimitet. Legitimitet blir i denne sammenhengen definert som det politiske systemets «evne til å skape og opprettholde troen på at de politiske institusjoner man har, er de som passer samfunnet best» (Lipset, 1968:74, referert til i Haugsgjerd og Seegard, 2020, s. 12) Vi kan dele legitimitet inn i input og output. Input-legitimitet gir legitimitet gjennom valgdeltakelse, medvirkning og befolkningens generelle mulighet til å bli involvert i beslutninger. Output-legitimitet gir derimot legitimitet gjennom resultatene av de politiske prosessene, for eksempel ved økonomisk vekst og at velgerne blir hørt (s. 12).

Et interessant trekk som ser ut til å gå igjen i flere land, er at befolkningens tillit til lokale og regionale myndigheter jevnt over er større enn tilliten til nasjonalforsamlingen. Dette kan skyldes befolkningens manglende evne til å skille mellom styringsnivåene. Forskjellene kan også forklares med faktorer som større påvirkningskraft og mer direkte kontakt med lokale politikere, mindre polarisering og lavere medietrykk mot lokale styresmakter (Haugsgjerd & Segard, 2020, s. 16).

Det er ikke entydig hvilke valgordninger, for eksempel flertallsystemer og proporsjonale valgsystemer, som gir høyest politisk tillit, men man ser et klart samsvar mellom deltakelse i valg og høy tillit, og vice versa. Dog er det uklart om det er tillit som fører til valgdeltakelse, eller om det er valgdeltakelse som skaper tillit (Van der Meer, 2017, referert i Haugsgjerd & Segard, 2020, s. 24-26)

Haugsgjerd og Segard (2020) argumenter for at det verken er uvanlig eller alvorlig for demokratiet at velgerne har lav tillit til politiske enkeltaktører. Det er verre om det rettes mistillit mot sentrale politiske institusjoner eller grunnleggende prinsipper ved det politiske systemet (s. 73). Selv om tillit er avgjørende for robustheten til samfunnet, har også mistillit en viktig plass i demokratiet. Borgerne må ikke stole blindt på makthaverne. Det demokratiske systemet er ment til å håndtere uenig og mistillit. Dessverre er det ingen fasit på hvor mye tillit og mistillit et samfunn må ha uten at det påvirker stabiliteten (s. 10).

I forbindelse med Høyre-leder Erna Solbergs habilitetssak i 2023, uttalte blant annet Frithjof Jacobsen, politisk redaktør i Dagens Næringsliv, at det i politikken ikke nødvendigvis er sammenheng mellom skyld og ansvar, og at en statsråd for eksempel er ansvarlig for en feil begått i departementet sitt, uavhengig av om vedkommende har skyld i feilen. Han hadde merket seg en alvorlig utvikling hvor det hadde festet seg en mening om at man må ha konkret skyld, og at man kan komme unna ved å si at man ikke visste eller forstod. Snorre Valen, tidligere redaktør i Trønderdebatt, sa i samme forbindelse at tilliten er avhengig av at politikerne tar ansvaret og konsekvensene av politiske feil. Dette er den «usagte avtalen» mellom velgerne og makthaverne. Videre at det er en urovekkende utvikling for tilliten at grensen for når politikerne velger å ta ansvar ved å gå av forflyttes. Det er også problematisk at skandalene gjelder så mange partier, fordi det da blir et slags nullsumspill hvor ingen kritiserer hverandre åpent av frykt for at kritikken vil slå tilbake på dem selv (Berge, 2023).

2.1.4 Institusjonell tillit

Tillit til institusjoner er viktig for at vi har tillit til hverandre i samfunnet. Gode institusjoner har en rekke egenskaper som verdier, kontrollmekanismer og å bevare om eget rykte. Gode institusjoner kan være politi, postvesen, helsevesenet, banker, skolen og rettsvesenet. Disse institusjonene er robuste og pålitelige (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 84-85).

Grimen og Skirbekk trekker frem at det er mange diskusjoner på om det går an å ha tillit til en institusjon og om det er fornuftig. De velger ikke å gå inn på disse debattene, men forsøker å si noe om hva gode institusjoner gjør med tilliten mellom mennesker (2012, s. 86–87). Man kan si det så enkelt som at gode institusjoner reduserer sårbarhet og usikkerhet knyttet til tap. Videre er pålitelighet sentralt for gode institusjoner, noe som betyr at den gjør som den skal. Man forventer at posten blir levert og at politiet etterforsker kriminalitet (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 87–91 og 95). Tilliten til institusjoner vektlegges ved at vi har tro på at indre kontrollmekanismer fungerer. Men med tillit til institusjoner må en også ta med tillit til personer i ligningen. Dette er fordi det er viktig at kontrollørene gjør jobben sin. Grimen og Skirbekk (2012) trekker frem følgende argumentasjonsrekke:

- «Tillit til institusjoner forutsetter institusjonalisert mistillit.
- Å institusjonalisere mistillit er å lage rutiner for egenkontroll eller selvjustis.
- For at kontrollrutiner skal fungere, må kontrollørene gjøre det de skal.
- I siste instans bygger tillit til institusjoner på tillit til personer» (s. 99).

Nordiske land har lenge vært omtalt som høytillitsland. En viktig årsak til dette er at vi over tid har hatt lite korrupsjon sammenlignet med andre. Korrupsjon er noe av det mest skadelige for tilliten i et samfunn. Korrupsjon kan foregå på flere måter, eksempelvis ved at man kjøper seg forbi en kø eller kjøper seg fri fra en kontroll. Dette bidrar til at man i mindre grad stoler på informasjon og andre personer. Det vil alltid være en risiko for korrupsjon ved at lojalitet kan kjøpes og selges til høystbydende. Korrupsjon skaper en uforutsigbar verden. Spørsmålet blir om det er lite korrupsjon som har ført til gode institusjoner eller om det er gode institusjoner som har gjort at det har vært lite korrupsjon i Norden (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 104).

En annen faktor for tilliten er anerkjennelse og respekt i møte med institusjoner. Pasienter som opplever å ikke bli hørt av legen vil ikke være tillitsbyggende. Dersom de opplever respekt og annerkjennelse vil de godta mye. Dersom politiet arresterer feil person, men

forklarer dette på en god måte vil personer ofte akseptere dette. En rettferdig behandling av mennesker vil bygge tilliten til gode institusjoner (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 104-107).

Grimen og Skirbekk (2012) oppsummerer gode institusjoner på denne måten:

En fransk lege sa en gang at god helse er å leve med kroppens stillhet. Kanskje er det en god metafor for det å leve i et høytillitsland: å leve med de gode institusjoners stillhet. Det oppleves som at man kan ta det for gitt at de fungerer (s. 108).

2.1.5 Sosial tillit

Luhmann (1999) og Uslaner (2002) viser til tre faktorer som viser at tillit er sosialt strukturert. Den første faktoren er at forskning har vist oss at oppvekst og sosialisering er viktig for menneskers innstilling til tillit (referert i Grimen & Skirbekk, 2012, s. 115). Tillit henger sammen med økonomisk og kulturell kapital. Har man høy utdanning og høy inntekt har man høy tillit til andre og til samfunnets institusjoner. Det siste er at tillit påvirkes av inn- og utgrupper som vi er en del av. Tillit avgjøres av momenter som interesser og motiver. Forskjellene mellom inn- og utgruppene kan påvirke tilliten mellom dem (Kramer, 2004, s. 138, referert i Grimen & Skirbekk, 2012, s. 115).

Grimen og Skirbekk (2012) viser til en undersøkelse gjennomført i Danmark som kalles «Den Danske Værdiundersøgelse 2008» (s. 116). Her deles deltakerne inn i fem grupper basert på utdanning, yrke, inntekt, tillit til andre, tillit til institusjoner og politiske interesser (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 128–136). Vi går ikke inn på hver enkelt gruppe grunnet oppgavens omfang, men i undersøkelsen ser man at oppvekstvilkår og sosiale posisjoner spiller inn når det kommer til tillit. Tilliten til andre og institusjoner ser ut til å bli påvirket av to variabler.

Den ene variabelen handler om tilgjengelige ressurser, økonomi og utdanning. Dersom man har tilgang på mye ressurser, har man gjerne høy tillit til andre og institusjoner. Det er forskjell i tilliten blant de som er privilegerte i samfunnet sammenlignet med de som ikke er like privilegerte (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 142–143).

Den andre variabelen handler om identifisering. Den kommer til uttrykk gjennom de privilegerte. De har høy tillit til institusjoner. Dette kan forklares med at vi har høy tillit til institusjoner som ivaretar våre interesser, som for eksempel økonomi, moral og politikk. Den danske velferdsstaten har som mål å redusere forskjeller innen økonomi og status. Dette

medfører at det ikke bare er de privilegerte som føler seg ivaretatt, og er nok en forklaring på at de fleste har generell høy tillit i det danske samfunnet (Grimen & Skirbekk, 2012, s. 142–144).

2.1.6 Smitteeffekter mellom sosial og institusjonell tillit

Selv om det er forskjell på sosial tillit og institusjonell tillit, viser en analyse gjort av Hans Christian Høyer og Erik Mønness (Høyer & Mønness, 2016), at det er stor smitteeffekt mellom dem. Videre er det stor institusjonell båndbredde, hvor tillit til en institusjon betyr tillit til andre institusjoner (Christensen & Læg Reid, 2005). Den store båndbredden kan forstås som at befolkningens tillit er robust, og endres ikke så lett av enkelthendelser eller individuelle institusjoner (Høyer & Mønness, 2016, s. 163 og 164).

Høyer og Mønness (2016) påpeker at stor båndbredde i tilliten og stor smitteeffekt mellom sosial og institusjonell tillit også har noen ulemper. Det er en fordel for samfunn med høy tillit, men en desto større utfordring for samfunn hvor tilliten er lav. Deres råd er derfor at om man ønsker å øke tilliten til en institusjon, må man fokusere på hva som øker tilliten for samtlige institusjoner innen dette samfunnsområdet (s. 164).

2.2 Tre perspektiver på tillit

Som vi har vist i delkapittelet om tillit, har dette fenomenet mange forskjellige definisjoner. Tillit er med andre ord komplekst og mangeartet. Det finnes således også mange perspektiver på hvordan tillit oppstår, eventuelt ikke oppstår, hva som påvirker den og hvilken effekt den har på våre handlinger og oppfatninger. Vi tar nå for oss noen av disse perspektivene på tillit, og vi vil i analysedelen av oppgaven drøfte dem opp mot våre informanters besvarelser.

2.2.1 Et biologisk og karaktermessig perspektiv

Cawvey, Hayes, Canache og Mondak (Cawvey et al., 2018) mener at selv om mellommenneskelig og politisk tillit er påvirket av ekstern stimuli, er det god grunn til å mene at også personlighetstrekk spiller inn. De begrunner det med at biologiske faktorer og personlighetstrekk påvirker oppfatninger, vurderinger og orienteringer mot den sosiale og politiske verden (s. 119). Biologiens rolle som anker for holdning og handling har fått økt oppmerksomhet i sosialvitenskapene. Biologiens rolle kan enten bli forsterket eller svekket som følge av miljøfaktorer (s. 120–121). Undersøkelser tyder på at mellommenneskelig og politisk tillit begge til en viss grad er genetisk betinget og derfor arvelig. Videre fungerer

personlighet som en kobling i forholdet mellom biologi og mellommenneskelig tillit (s. 124-125).

Undersøkelser tyder på at det er forskjell på generell tillit og politisk tillit. Generell tillit har en positiv sammenheng med personlighetstrekk som ekstroversjon, vennlighet og emosjonell stabilitet. Politisk tillit har på sin side en negativ sammenheng med åpenhet og ekstroversjon, og en positiv sammenheng med emosjonell stabilitet og vennlighet. Det er en konsekvent negativ sammenheng mellom åpenhet og tillit. Dette samsvarer med ideen om at mennesker som scorer høyt på åpenhet har mindre tendens til å stole blindt på representanter fra myndighetene, og har høyere krav til myndighetene og kunnskap om hvordan de fungerer. Det er tilsvarende med ekstroversjon, som tyder på at ekstroverte mennesker har en negativ betraktning av fjerne politiske aktører. Videre tyder det på at emosjonelt stabile mennesker ikke er engstelige for handlingene til politiske institusjoner eller deres representanter, og at mennesker som scorer høyt på vennlighet har en større tendens til å utvise politisk tillit (Cawvey et al., 2018).

Med dette perspektivet på tillit kan vi kanskje forvente at våre informanters tillit til de politiske lederne er mer eller mindre «satt» som følge av informantenes personlighetstrekk og biologi, og i det minste mer robust mot ekstern påvirkning som politiske skandaler.

2.2.2 Et innkapslet interesse-perspektiv

Rational Choice oversettes gjerne til rasjonell aktør-teori, og har en rekke modeller som har til felles at de bygger på antakelser om individets rasjonalitet. Man tar beslutninger basert på kognitive kalkulasjoner eller evaluering av kost-nytte og sannsynlighet for å oppnå relevante mål og maksimal nytte med informasjonen som er tilgjengelig. Tillitskonsepter som bygger på et rasjonell-aktør-rammeverk, handler om hvordan kognisjoner danner grunnlaget for vurderinger av pålitelighet og beslutninger om å stole på andre, samt hvordan tillit innebygges i nettverk, grupper og institusjoner. Kildene for tillit finnes som faktorer på både individ-, organisasjons- og institusjonsnivå. På individnivå vurderes andres insentiver og sannsynlighet for å være pålitelige, mens på organisasjons- og institusjonsnivå vurderes faktorer som legger til rette for tillit, for eksempel ved å tilgjengeliggjøre informasjon, om blant annet tidligere handlinger og rykte, og stille med et minimum av forsikring mot brutt tillit (Cook & Santana, 2018).

Coleman (1990, referert i Cook & Santana, 2018) mener at en rasjonell aktør kun vil stole på en annen dersom den forventede fordelten ved tillit er større enn det potensielle tapet ved brutt tillit. Problemet med denne tanken er at aktøren da forventes å kjenne til både potensiell fordel, ulempe og sannsynlighet for pålitelighet (s. 255).

Rasjonell aktør-teori går ut på at mennesker er egoistiske og nyttemaksimerende individer som gjør tillitsvurderinger basert på erfaring av liknende situasjoner og mennesker. Videre at tillitsvurderingene er av ren kognitiv karakter (Høyer et al., 2016).

Sett i lys av oppgavens omfang, velger vi å konsentrere oss om et konsept innen rasjonell aktør-teori kalt «innkapslet interesse», presentert av Hardin og senere utvidet av Cook, Hardin, og Levi (2002 og 2005, referert i Cook & Santana, 2018). Dette er en relativt enkel modell som går ut på at A stoler på B med tanke på sak X. A stoler med andre ord på at B handler pålitelig vedrørende et konkret forhold. Dette avhenger av A sin vurdering av om hans interesser sammenfaller med B sine interesser. Her kan B sitt ønske om å fortsette samarbeidet med A i fremtiden, samt B sitt ønske om godt rykte påvirke utfallet. Hardin vurderer denne typen tillit som rasjonell under forutsetning om at B har et incentiv for å være pålitelig, og at A kjenner til disse incentivene (s. 255).

Innkapslet interesse-perspektivet har mer fokus på de formelle reglene enn eksempelvis et sosial kapital-perspektiv, som er mer opptatt av normer og kultur (Høyer et al., 2016).

Dersom våre informanter handler etter et innkapslet interesse-perspektiv, kan vi forvente at de føler at «kontrakten» – og dermed tilliten er brutt når politikere bryter formelle regler som danner grunnlaget for skandalene.

2.2.3 Et sosial kapital-perspektiv

Tillit i et sosial kapital-perspektiv handler om at vi kan estimere påliteligheten til en person vi ikke anser som venn eller bekjent (Robinson and Jackson, 2001, referert i Paxton & Ressler, 2018, s. 149). Dette blir også omtalt som depersonalisert tillit. Tillit vil etter dette perspektivet gjerne utvikles som et utilsiktet biprodukt av frivillige relasjoner (s. 149). Dette skjer gjerne gjennom forskjellige sosiale nettverk som mennesker frivillig går inn i, eksempelvis sportsklubber og nabolagsgrupper. I tillegg utvikler de borgerlige ferdigheter, holdninger og atferd (Baggetta, 2009, referert i Paxton & Ressler, 2018, s. 149).

Når man gjør seg opp en mening om en ukjent person er pålitelig, vil man sannsynligvis fokusere på i hvilken grad personen er forutsigbar. Dersom man anser den gjennomsnittlige personen som forutsigbar, er det sannsynlig at man har høyere generell tillit (Glanville, 2016; Paxton, 2007, referert i Paxton & Ressler, 2018, s. 150). Etter sosial kapital-perspektivet anser man at tillit læres gjennom gjentatte interaksjoner, og man tilpasser forventningene sine basert på om tidligere forventinger til tillit har blitt oppfylt (Coleman, 1990, Gamson 1968, Glanville 2015 Welch et al., 2004, referert i Paxton & Ressler, 2018, s. 151).

Faren med denne formen for tillit er at den forsterker seg i en begrenset gruppe, men ikke sprer seg utenfor gruppen (Putnam, 2001, referert i Paxton & Ressler, 2018, s. 152). Det beste utgangspunktet for å forlenge tillit ut av grupper og til å øke den generelle tilliten, er grupper hvor medlemmene er individuelt forskjellige, samtidig som medlemmene er tilknyttet andre grupper som også er forskjellige. Personer tilhører da flere forskjellige grupper, og får muligheten til å utvikle tillit til et stort antall personer som er forskjellige fra dem selv. De vil oppleve at mennesker som er forskjellige fra dem selv likevel er forutsigbare, og vil derfor lære å generalisere tillit til en større bredde av mennesker (Paxton & Ressler, 2018, s. 159).

Sosial kapital-perspektivet på tillit går implisitt ut på at mennesker har en grunnleggende tillitssøkende tilnærming som førstevalg fordi dette vil bekrefte tilhørighet i felleskapet vi er en del av. I motsetning til rasjonell aktør-perspektivet, kan mennesker som handler etter sosial kapital-perspektivet gjøre handlinger som ikke direkte er til deres fordel, men som gir dem bekreftelse. Det blir da både lettere å gi og få tillit (Høyer et al., 2016).

I en skandalesammenheng hvor den skandaleutsatt er en del av «gruppen» til den som vurderer sin tillit til vedkommende, for eksempel et partimedlem, anser vi at dette kan få to mulige utfall. Utfall nummer én er en form for lojalitet hvor man kan tone ned betydningen av skandalen. Det andre utfallet er at man bryter med gruppen eller den skandaleutsatte dersom handlingen er i for stor kontrast med egne verdier.

2.3 Kort om retningslinjer i politisk ledelse og embetsverk

2.3.1 Den politiske ledelsens retningslinjer

Statsministerens kontor er utgiver av *Håndbok i politisk ledelse* (Statsministerens kontor, 2023). Allerede i forordet er det tydelig at det er stort fokus på tillit:

Politisk ledelse er avhengig av befolkningens tillit. I tillegg til å etterleve formelle regler og krav, skal politisk ledelse derfor utvise godt skjønn og aktsomhet i og utenfor tjenesten, for å ivareta tilliten til en selv, departementet og regjeringen (s. 1).

Håndboken ble for alvor kjent for allmennheten sommeren og høsten 2023, da flere statsråder ble involvert i habilitetsskandaler. Statsminister Jonas Gahr Støre møtte også pressen med boken i hånden og omtalte det som pensum for statsrådene (Alstadheim, 2023).

Håndboken er et reglement og en veileder om rollene som statsminister, statsråder, statssekretærer og politiske rådgivere. Den tar for seg en rekke temaer som rolleforståelse, innsideinformasjon, habilitet, aksjehandel, håndtering av gaver og pendlerbolig.

2.3.2 Embetsverkets retningslinjer

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2019) har utarbeidet *Om forholdet mellom politisk ledelse og embetsverket – Syv plikter for embetsverket*. Retningslinjene er skrevet i 2019, men fremholder at det ikke innebærer noen skjerpene regler, da det er lang tradisjon for godt samarbeid mellom politikere og embetsverk. Det er heller en sammenfatning av et omfattende og uoversiktlig lovverk med formål om å forenkle håndtering av forvaltningsetiske dilemmaer for å støtte opp om «et godt og gjensidig tillitsforhold mellom politikere og embetsverk og mellom forvaltning og innbygger» (s. 3).

Om embetsverket står det (s. 20):

Embetsverket er en ressurs som regjeringen og statsrådene har en demokratisk rett til å bruke for å utvikle, kommunisere og iverksette sin politikk. Dette gir store muligheter for regjeringen til å få politisk innflytelse oversamfunnsutviklingen, men bruken av embetsverket har også sine begrensninger. Embetsverket skal betjene politikerne, men ikke selv bli partipolitisk. Dette fordi embetsverket skal være en ressurs for den til enhver tid sittende regjering.

Retningslinjene presenterer embetsverkets syv plikter om lovlighet, sannhet, lojalitet, faglighet og faglig uavhengighet, partipolitisk nøytralitet og objektivitet, åpenhet, og god styring og ledelse. Dette skal forebygge mot at man blir trukket inn i politiske konflikter eller interessekonflikter.

I sin artikkel om embetsverkets rolle tar Knut Dahl Jacobsen (1960) opp krysspresettsansatte i sentraladministrasjonen møter hva angår politisk lojalitet samtidig som man skal være

partipolitisk nøytral. Begge deler er en nødvendighet for å kunne tjene alle regjeringer som måtte komme til makten. Et permanent forvaltningsapparat rundt politikerne vil skape forventninger om at «radikale krefter blir fanget inn og nøytralisert, selv om de faktisk har fått politisk myndighet og rett til å bruke forvaltningsapparatet (s. 21 og 22)». I et samspill vil da byråkratiet dekke behovet for orden og kontinuitet, mens et politisk maktskifte vil dekke behovet for forandring og fornyelse. Lojalitetsbegrepet blir her problematisert, for i hvilken grad skal man være lojal? Skal man passivt akseptere makthaverne, eller skal man aktivt støtte? Dette betegnes som byråkратиets dilemma, hvor forvaltningen må finne sin plass mellom fleksibilitet og rigiditet, orden og fornyelse, og treghet og forandring (s. 20–22).

2.4 Skandaler

2.4.1 Hva er en skandale?

I Store norske leksikon er skandale definert som «noe som vekker anstøt, forargelse eller pinlig oppsikt». Dette kommer fra latinske «scandalum» og greske «skandalon» som oversettes til «snare eller «felle» (Store norske leksikon, 2023). Ifølge Hammerstad (2020) forstås «skandale» i dag som noe som bryter med normer og verdier. Det må derimot ikke misforstås som selve normbruddet, men etterspillet i form av medieoppmerksomhet, kritikk og fordømmelse (Hammerstad, 2020, s. 13–25). Han skaper derfor et viktig skille som synliggjør at man kan komme unna et overtramp dersom det ikke blir oppdaget eller får oppmerksomhet.

Skandaler gir politisk handlingslammelse, og svekker politikernes symbolske kapital og derfor innflytelse (Thompson, 2000, referert i Midtbø, 2007, s. 13). For at et overtramp skal kunne defineres som skandale, mener Nyhan (2015, referert i Hammerstad, 2020, s. 16–18) at det er flere faktorer som må finne sted. Saken må være kjent for allmennheten, få bred oppmerksomhet i de nasjonale mediene og ha et personfokus. Skandalen kan godt gjelde en systemfeil i en organisasjon, men det blir som regel lederen som får ansvaret og dermed blir skandalens ansikt.

Befolkningen er opptatt av politiske skandaler. De som ikke har interesse som velgere, har det som nyhetskonsumenter (Midtbø, 2007, s. 12). Hva som får oppmerksomhet varierer med tid, sted og ikke minst personen som gjør overtrampet (Hammerstad, 2020, s. 13–25). Mens

røyking tidligere var vanlig, ville det i dag vekket oppsikt om helseministeren var storrøyker. Tilsvarende ville en person som forfeftet høy moral høste mer fordømmelse for et normbrudd enn en person som det stilles lavere forventninger til. Altså er graden av hykleriet i normbruddet også relevant (Hammerstad, 2020, s. 15).

Midtbø mener det treffer feil å spørre seg om skandaler er en styrke eller svakhet ved demokratiet, ettersom skandaler er forbeholdt nettopp demokratier (2007, s. 153). Land uten demokrati har sjelden politiske skandaler, på grunn av sensur og undertrykkelse (Neckel, 2005, referert i Midtbø 2007, s. 153).

Utviklingen av en skandale er også avhengig av kjønn ifølge Hornnes (2009). Offentligheten er tradisjonelt sett mannens domene, og mens kvinnelige politikere blir kritisert som privatpersoner, blir menn kritisert i kraft av å være offentlige personer. Av frykt for å fremstå svake, velger kvinner gjerne en hardere forsvarsstrategi og ønsker i mindre grad å legge seg flate. Det bryter med forventninger til kvinners opptreden, da publikum forventer at kvinner er mer opptatt av forhold og samhold, og har lettere for å be om unnskyldning (s. 171–173). Carol Vallone Mitchell (2015) har i sin bok om stereotypier synliggjort hvor urimelige forventningene er til kvinnelige ledere. Hun merket seg tidlig i karrieren at kvinner ikke opplevde samme takhøyde som menn for å både kunne delta sosialt og samtidig blir oppfattet som seriøse medarbeidere. Kvinner som tok «tyren ved horna» og ledet selvsikkert ble også uoffisielt stemplet som «bitcher» fordi de «prøvde for hardt», var «brutale» og ikke var «lagspillere». De kvinnelige lederne hadde blitt lært opp til å tenke og oppføre seg mer som menn, men de ble samtidig møtt med forventninger om en mer feminin og mykere lederstil (s. 13–23).

Et eksempel på kvinnelige normbrudd i politikken kunne vi se i Finland i 2022 da statsminister Sanna Marin stod i en mediestorm etter at hun ble filmet mens hun danset og klemte venner på en fest. Kommentator i Nordlys, Maja Sojtaric, oppsummerte mediedekningen som flaut, men ikke overraskende;

... Vi må innrømme at selv som vi er blitt et mye mer liberalt og likestilt samfunn, har vi beholdt refleksjonen der kvinner må oppføre seg sømmelig for å være troverdige (Sojtaric, 2022).

2.4.2 Hvordan skandaler oppstår og utvikler seg

Det er vanskelig å si når noe er stort nok til å defineres som en skandale. Midtbø (2007) gir likevel noen parametere for hvor stor en skandale er. For det første er det sammenheng mellom politikerens status og skandalens størrelse. Statsministerens overtramp er verre enn kommunepolitikerens tilsvarende overtramp. For det andre er medieoppmerksomheten en faktor. Små skandaler kjennetegnes av begrensede oppslag over en kort periode, mens store skandaler får stor oppmerksomhet over lang tid. For det tredje er det en skillelinje mellom skandaler som kun utløser kritikk og skandaler som utløses av et straffbart forhold. For det fjerde vil konsekvensene definere og angi størrelsen på skandalen. Politikerens avgang markerer at skandalen er stor. Sist, men ikke minst vil et utslag på meningsmålingene si noe om skandalens alvorlighet (s. 17 og 18).

Hammerstad (2020) viser videre til et fast mønster inndelt i fire faser som skandalene går gjennom, nærmest uavhengig av type overtramp (s. 26–40):

Den første fasen er offentliggjøringen. Det kan skje gjennom nyhetsmediene, men også via politikerne selv eller andre politikere.

Den andre fasen er at noen må kritisere overtrampet, som oftest andre politiske motstandere, men kritikk fra egne partifeller er verst og kan tyde på maktkamp innad i partiet. Noen ganger velger politikere å ikke kritisere, muligens fordi de ikke ønsker å rette fokuset mot seg selv eller eget parti.

Den tredje fasen blir et veiskille for den skandalerammede, hvor vedkommende må bestemme seg for å enten beklage, rettferdiggjøre overtrampet, gå til motangrep eller delegere bort vurderingen av alvorligheten. Tidligere saker har vist at det å legge seg flat og ta konsekvensene kan sette et raskt punktum på skandalen, vekke sympati hos velgerne og til og med gi mulighet for et politisk comeback med mindre det dukker opp flere saker. Dersom politikeren forsøker å rettferdiggjøre overtrampet, kan dette virke mot sin hensikt. Det innebærer at man erkjenner overtrampet, men at vedkommende ikke mener det er noe å beklage. Denne strategien kan føre til at skandalen drar ut i tid inntil politikeren beklager eller går av. Angrepsstrategien innebærer at politikeren benekter overtrampet og derfor nekter å beklage. Dersom overtrampet faktisk har skjedd, er dette svært risikabelt fordi det er ekstra ille å bli tatt i løgn. Hammerstad påpeker her at noen politikere velger denne strategien fordi de tenker at de ikke har noe å tape, og at de kan spille på at de er et offer for en heksejakt. Å

delegere bort vurderingen av overtrampet har til hensikt å vise at man ønsker å få alle fakta på bordet. Men det er ikke uproblematisk å nedsette en kommisjon, for her vil mange ha meninger om kommisjonens mandat, medlemmer og fremgangsmåte. Dersom det da kommer frem at det har blitt begått et overtramp som en politiker er ansvarlig for, vil det oftest føre til avgang. Hammerstad mener at det ikke er uvanlig å benytte seg av samtlige strategier; først benekte, deretter rettfærdiggjøring, så delegere bort vurderingen av alvorlighet, for til slutt å beklage og gå av.

Den fjerde fasen er utfallet av skandalen, og denne avhenger av de andre fasene. En skandale med lite oppmerksomhet og en beklagelse kan føre til lite endring og politikeren får fortsette som før. En skandale som får mye oppmerksomhet, med stadig nye vinklinger og benektelser som tilbakevises vil på en annen side ofte føre til avgang. Det er heller ikke alltid en politiker erkjenner skandalen som årsak for avgang, men heller et ønske om mer tid med familie eller at avgangen allerede hadde vært planlagt i lang tid.

2.4.3 Skandaler og media

Sigurd Allern og Ester Pollack (2009) omtaler nyhetsmediene som «skandalenes markeds plass» i deres bok med samme navn. Uttrykket viser til at det gjennom nyhetsmediene kan spres lekkasjer mot anonymitet og gjøres byttehandler mellom informasjon og oppmerksomhet (s. 193). Allern og Pollack benekter ikke nødvendigheten av kritiske medier som fungerer som «den fjerde statsmakt», selv om de stiller spørsmål om hvor godt de forvalter denne makten med tanke på prioritering og dekning i et samfunnsperspektiv (s. 9). Hammerstad (2020) advarer også mediene mot måten skandaler blir fremstilt på, ved at sensasjonsfokuset kan gjøre at det kan gå inflasjon i skandalebegrepet og at det tar fokus fra viktigere politiske saker (s. 226). Hammerstad er også bekymret for at kombinasjonen av overdrevet fokus på personifiserte skandaler og medievanne politikere, skal skremme vekk unge fra å satse på en karriere innen politikken, og i stedet tiltrekke seg mennesker som liker å dyrke konflikt. Dette vil forsterke en allerede økende polariseringstendens (s. 220–224).

Hammerstad påpeker at en skandale ikke nødvendigvis må komme av et faktisk overtramp, men kan skje som et resultat av overdrevne og usanne overtramp. Dette setter store krav til mediene, som har tolknings-, definisjons- og en uformell, men likevel reel avsetningsmakt (Hammerstad, 2020, s. 11 og 41–53).

Norsk Presseforbund vedtok allerede i 1936 etiske normer for pressen i form av «Vær Varsom-plakaten». Denne har også senere blitt endret en rekke ganger. Nederst i plakaten står det at «ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke!» (Pressens faglige utvalg, 1936).

2.4.4 Skandaler og tillit

For å se sammenhengen mellom skandaler og tillit, har Hammerstad (2020) brukt begrepet «politisk kapital». Dette er en måte å forstå hvor mye gjennomslagskraft en politiker har. En politiker med stor politisk kapital, vil ha mer gjennomslagskraft enn en med liten. Kapitalen, og dermed tilliten bygges sakte opp gjennom årevis i politikken, men kan brått reduseres som følge av en skandale. En politiker med stor kapital og tillit vil da rammes forholdsvis sterkere. Hammerstad mener også at skandaler med politikere som har kommet inn «fra siden» i politikken på grunn av spesiell kompetanse på et område, kan ligge dårligere an fordi de starter i tunge verv uten særlig opparbeidet erfaring eller tillit å gå på (s. 21–22).

Politiske skandaler kan på lang sikt påvirke tilliten vår til det politiske systemet. Selv om ikke enkeltstående skandaler endrer partioppslutning på kort sikt, kan det akkumulere en mistillit mot selve det politiske verdigrunnet og senke den politiske tilliten (Norris et al., 1999, referert til i Midtbø, 2007, s. 155). Dette samsvarer med Haugsgjerd og Seggaard (2020) sine advarsler som vi tidligere har gjort rede for, og hvor de mener skandaler derfor må behandles på en troverdig måte. Når tilliten går ned, kan det være flere årsaker til dette, men mulige forklaringer kan være økt fokus på politisk mistillit i det offentlige ordskiftet og i journalistikken, hvor skandaler og manglende handlekraft blir tema. Tidligere forskning på dette tilsier at politiske skandaler kan gi negativ innvirkning på befolkningens tillit til myndighetene, men disse innvirkningene er da sjeldent varige (Hetherington & Rudolph, 2015, referert til i Haugsgjerd og Seggaard, 2020, s. 75). Haugsgjerd og Seggaard påpeker at skandaler ikke er et nytt fenomen, og at de som oftest er relatert til enkeltsaker og enkeltaktører som befolkningen klarer å skille fra sine vurderinger av det politiske systemet som helhet. De advarer likevel om at skandaler også på sikt kan rokke ved den politiske tilliten dersom de ikke blir håndtert på en troverdig og overbevisende måte (s. 75).

Ifølge Hammerstad (2020) er det saker hvor politikerne handler mot bedre vitende som i størst grad er egnet til å øke politikerforakten, som brudd på egne interne regelverk eller lover

de selv har vedtatt. Disse er mer alvorlig enn eksempelvis kjøp av seksuelle tjenester eller bruk av narkotika (s. 224–225).

2.4.5 **Typer av skandaler**

Det er mange måter å kategorisere skandaler på, eksempelvis Midtbøs (2007) avgrensning mellom «politikkskandaler» og politikerskandaler». Mens politikkskandaler handler om det politiske landskapet, handler politikerskandaler om politikernes gjøren og laden på det personlige planet (s. 18). Et annet skille kan være John B. Thompsons (2000, referert i Hammerstad, 2020, s. 21) inndeling i privatlivsskandaler, økonomiske skandaler og maktskandaler. Thompsons inndeling er noe gammel, derfor ønsker Hammerstad (2020, s. 21) å legge til de såkalte «pratskandalene». Kategoriene glir noe i hverandre. For eksempel kan en økonomisk skandale både være en politikkskandale og en politikerskandale.

Typiske privatlivsskandaler involverer sex og rus, men kan også være misbruk av maktposisjoner slik #MeToo-kampanjen tydeliggjorde. Økonomiske skandaler er for eksempel forfalskning av reiseregninger, underslag og korrupsjon. Av maktskandaler har vi eksempelvis habilitetssaker. Med pratskandaler viser Hammerstad (2020) til uttalelser fra politikerne som har ført galt av sted. Dette er noe Hammerstad forventer at vil øke fremover, og viser til at de sosiale mediens inntog har gjort det enkelt for politikerne å snakkes seg inn i problemer (s. 21 og s. 229).

Tradisjonelt sett har det vært flest politikkskandaler, men politikerskandaler er i vekst, og dette sees i sammenheng med et stadig mindre tydelig skille mellom politikernes offentlige og private liv (Shea, 1999, Sabato, Stencel og Lichter, 2000, samtlige referert i Midtbø 2007, s. 19). Også Goffman har tidligere påpekt en tiltakende privatisering og personifisering av politikken, hvor journalistene nå viser større interesse for hva som skjer bak kulissene enn foran (1971, referert i Midtbø 2007, s. 43).

2.4.6 **Eksempler på norske skandaler**

Hammerstad mener at det norske samfunnet har en skandaleforbyggende kultur. I motsetning til to-partisystem som USA og Storbritannia, har norsk politikk vært preget av konsensus hvor det blir ansett som en fordel at alle er litt misfornøyde enn at noen få er svært misfornøyde. Da blir interessen for å skape konflikt lavere. Det sterke byråkratiet i Norge kan også begrense politikerproduserte skandaler (2020, s. 24). Ironisk nok har det likevel ikke for

denne oppgaven manglet på materiale til å gjøre et utvalg av norske skandaler for perioden 2018–2023.

Blant sakene som kom opp i 2018 var Trond Giskes avgang som nestleder i Ap etter beskyldninger om seksuell trakassering, Kristian Tonning Riises avgang som leder i Unge Høyre etter tilsvarende beskyldninger, FrP-politiker Mazyar Keshvaris falske reiseregninger, FrP-politiker Per Sandbergs avgang som fiskeriminister etter sikkerhetsbrudd da han tok med jobbtelefonen på ferie til Iran, og ikke minst Frp-politiker Sylvi Listhaugs avgang som justisminister etter hennes Facebook-innlegg om at «Ap mener terroristenes rettigheter er viktigere enn nasjonens sikkerhet» (Cosson-Eide, 2018).

I 2019 ble det avslørt at også Ap-politiker Hege Haukeland Liadal hadde levert falske reiseregninger (Ekroll et al., 2019). Samme året gikk Frp-politiker Tor Mikkell Wara av som justisminister etter av hans samboer Laila Anita Bertheussen ble siktet for blant annet trusler mot Wara. Dette ble sett i sammenheng med kritikk mot flere FrP-topper gjennom teaterstykket «Ways of seeing», hvor Bertheussen anmeldte flere involverte for blant annet hensynsløs atferd. I den påfølgende rettssaken mente aktor at Bertheussen skrev falske trusselbrev til Wara for å ramme teateret (Vignæs & Holm-Nilsen, 2019).

2020 ble et noe roligere år, muligens på grunn av koronapandemien, men det var heller ikke helt skandalefritt. Blant annet måtte Høyres fiskeriminister Geir Inge Sivertsen gå av etter overtramp rundt etterlønn og manglende innrapportering av verv (Hammerstad, 2021).

Aftenposten avslørte i 2021 at KrFs partileder og barne- og familieminister Kjell Ingolf Ropstad hadde pendlerbolig på feil grunnlag. Dette medførte hans avgang. Dette ble fulgt opp av flere andre saker hvor stortingspolitikere var involvert i uregelmessigheter knyttet til pendlerboliger. Blant disse var også Ap sin stortingspresident Eva Kristin Hansen som også gikk av (Torset et al., 2022). Dette ble en føljetong som varte inn i 2022 hvor også Ap sin arbeids- og inkluderingsminister Hadia Tajik trakk seg (Børringbo, 2022).

Pendlerboligsakene ble anmeldt til politiet, men senere henlagt da politiet oppfattet reglene som uklare og dessuten ikke klarte å innhente nok dokumentasjon. Avsløringene fikk likevel konsekvenser. 38 politikere måtte betale mer skatt og ti politikere fikk straffeskatt. Det ble i tillegg startet en full gjennomgang av politikernes økonomiske goder (Langved et al., 2022).

Med unntak av stortingspolitiker og Rødt-leder Bjørnar Moxnes' tyveri av et par solbriller (Knutsen et al., 2023), vil 2023 antakelig bli husket som inhabilitetens år. I løpet av sommermånedene ble det avdekket at Aps kunnskapsminister Tonje Brenna, Aps kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen, Aps utenriksminister Anniken Huitfeldt og Senterpartiets forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe alle hadde havnet i habilitetskonflikter knyttet til sine verv.

Brenna ga en god venn et styreverv i en stiftelse som hennes departement støttet, men forstod på det tidspunktet ikke at hun var inhabil (Skjeggstad et al., 2023). Trettebergstuen hadde en liknende sak hvor hun utnevnte to venner til verv, og i tillegg foreslo en tredje venn. Brenna fikk beholde sitt verv, mens Trettebergstuen måtte gå av. Dette ble begrunnet med omfanget av Trettebergstuens sak, i tillegg til at hun forstod at hun var inhabil da utnevningene skjedde (Fausko, 2023).

Huitfeldt og Moes inhabilitet var begge knyttet til aksjehandel. Moe hadde kjøpt aksjer i Nammo, en ammunisjonsprodusent som er 25 prosent indirekte eid av Kongsberggruppen, som er delvis eid av staten Norge. Uken etter, i januar 2023 deltok han på en regjeringsskonferanse hvor tema var en milliardkontrakt med Nammo. Moe avviste innsidehandel, men gikk av som minister (Ogre et al., 2023). Huitfeldts ektemann hadde kjøpt aksjer i Kongsberggruppen og lakseselskaper. Dette er selskaper som i regjeringsperioden har vært sterkt påvirket av politiske vedtak. Huitfeldt erkjente inhabilitet, men hevdet hun ikke kjente til mannens kjøp (Johnsen et al., 2023). Hun måtte likevel gå av som statsråd. Statsminister Jonas Gahr Støre måtte som følge av alle disse hendelsene svare på en rekke spørsmål rundt regjeringens habilitetsrutiner overfor Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite. I tillegg resulterte det i skjerpede og tydeligere regelverk for den politiske ledelsens mulighet til aksjehandel.

I 2023 var det kommunestyre- og fylkestingsvalg, og de nevnte habilitetssakene ble kjent i månedene like forut for dette. Like før valgdagen 11. september, ble det kjent at Sindre Finnes, ektemannen til Høyres statsminister Erna Solberg i perioden 2013-2021 også hadde handlet aksjer mens hun var statsminister. Solberg ba ektemannen om å offentliggjøre alle aksjehandlene. 15. september, etter valget, kom det fram at Finnes hadde gjennomført over 3600 aksjehandler i løpet av Solbergs regjeringsperiode. Dette til tross for at han hadde blitt advart mot kortsiktig aksjehandel fra statsministerens kontor allerede i 2013. Solberg holdt

pressekonferanse hvor hun fortalte at Finnes bevisst hadde skjult handelen for henne og omverdenen ved å sørge for å holde størrelsen på porteføljen sin lik ved årsslutt. Solberg sa at Finnes hadde gjort et alvorlig tillitsbrudd overfor henne, som igjen gjorde at hun i ettertid så at hun var inhabil i behandling av i alle fall saker med selskapet Hydro. Likevel mente Solberg at det ikke skal ha foregått handel basert på innsideinformasjon. Det ble også spekulert i hvorfor oversikten over aksjehandelen ble publisert først etter valget, men Solberg mente at det på grunn av omfanget ikke ville være mulig å legge fram før (Vartdal, Solheimsnes, et al., 2023; Vartdal, Strømsnes, et al., 2023; Vekony, 2023).

Ut fra nevnte teori kan vi forvente at våre informanter i analysedelen av denne oppgaven vil snakke om både sosial og institusjonell tillit. Det er grunn til å tro at skandaler kan endre tilliten til den enkelte politiker eller institusjonene. I lys av perspektivene for tillit kan vi forvente at tilliten har mange faktorer som spiller inn for om den er tapt eller styrket.

Et biologisk og karaktermessig perspektiv handler om at informantenes tillit er satt gjennom personlighetstrekk og biologi. Deres bakgrunn spiller inn for hvordan de vurderer tillit. Videre har vi nevnt innkapslet interesse-perspektiv. Her handler det om at informantene er opptatt av formelle lover og regler. Dersom de anser disse som brutt kan vi forvente at tilliten vil svekkes. Det siste perspektivet kalles sosial kapital-perspektiv. Her handler informantene ut ifra normer og kultur. Her er det avgjørende om skandalen bryter med ens egne verdier eller om den er «akseptert» og av den grunn blir tonet ned av gruppen man hører til.

3. Metode

I dette kapitlet vil vi si noe om forskningsmetodikken som ligger til grunn for oppgaven. Først vil vi gjøre rede for valg av metode og forskningsdesign før vi går inn på valg av informanter og intervjuene. Deretter vil vi ta for oss reliabilitet, validitet og overføringsverdi. Etikk vil bli gjort rede for til slutt i dette kapitlet.

3.1 Bakgrunn for valg av metode

Formålet med oppgaven er å forstå hvordan informantene oppfatter skandaler hos den politiske ledelsen, og vi må da gå grundig til verks for å forstå hvordan de tenker og føler. I slike tilfeller er kvalitativ metode en naturlig innfallsvinkel.

Vi finner at «metode» og «forskingsstrategi» er begreper som i forskingsmiljøet brukes om hverandre, eksempelvis «kvalitativ metode» og «kvalitativ forskingsstrategi». Vi vil forholde oss til begrepet «metode».

3.2 Forskningsdesign

Forskningsdesignet gir et rammeverk for innhenting og analysen av data. Valget av design reflekterer hvilke prioriteringer vi har til en eller flere dimensjoner av forskningsprosessen (Bryman et al., 2016, s. 38).

I vår oppgave ønsket vi å få kunnskap om hva offentlige ledere mente om deres tillit til politikere. Vi ønsket derfor grundig og detaljert informasjon og derfor falt valget på en kvalitativ metode med bruk av dybdeintervju (Bryman et al., 2016, s. 347 og 425).

Fordelene ved å foreta intervju er at man kan utdype og endre på spørsmål underveis dersom man har behov for det. I en kvantitativ undersøkelse blir spørsmålene sendt ut til deltakerne og man er da låst når man får disse tilbake eller senere kommer på at det var andre spørsmål som burde vært med for å svare på problemstillingen. Det ville også vært vanskelig å få utdypet hva informantene legger i tillit ved en slik undersøkelse. Oppgaven vår gjelder en samfunnsmessig kontekst og det er den sosiale virkeligheten som skal undersøkes. Derfor mener vi at en kvalitativ metode vil være bedre for vår oppgave. Vi er opptatt av hva informantene skulle mene og føle om tillit. Tillit er, som vi har nevnt i teorikapitlet, noe som er tillært og sosialisert i individet. Når man skal komme dypere inn i tankene til individet, er derfor en kvalitativ metode å foretrekke.

Det er relevant å gjøre rede for faktorene i undersøkelsen. Det er forskjellige måter å klassifisere disse på, men det mest grunnleggende er å skille mellom avhengige og uavhengige faktorer. Det er den uavhengige faktoren som forventes å kunne påvirke den avhengige faktoren. Bryman omtaler det vi kaller «faktorer», som «variabler» (Bryman et al., 2016, s. 41). I vår studie er den avhengige faktoren de offentlig ansatte ledernes tillit til politisk ledelse. Det er hvilken påvirkning de politiske skandalene har, som er av interesse i studien, og skandalene er derfor den uavhengige faktoren.

3.3 Litteratursøk

Tillit er et kjent fenomen som er mye forsket på. Det er også sentralt i vår masterstudie. Det finnes også tilstrekkelige mengder faglitteratur om politiske skandaler, samt informasjon om konkrete tilfeller av dette. Det har derfor ikke vært en stor utfordring å finne litteratur.

Av internt pensum har vi blant annet benyttet oss av følgende litteratur fra studiet; Grimen & Skirbekk (2012), Bryman et al. (2016) og Høyer et al. (2016). Disse tar for seg temaer som tillit, demokrati, politiske lederskap og metode. Dette er sentrale temaer for vår oppgave.

Som ekstern litteratur har vi benyttet artikler fra Aftenposten, VG, NRK, E24 og Nettavisen for å nevne noen. Videre har vi også innhentet *Håndbok for politisk ledelse*, som særlig har vært et tema i nyhetsbildet i 2023. Det er gjennom søkemotorer som Google og Oria søkt på skandaler, pendlerboligsaker, reiseregninger, habilitet, kriminalitet og politikere. Videre er det også brukt *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*, med diverse forfattere og Eric M. Uslaner som redaktør.

Dette mener vi danner et godt grunnlag for teori og deretter analyse i vår oppgave.

3.4 Utforming av intervjuguide

Intervjuguiden ble utformet med tanke på de forventningene vi hadde til hva informantene ville svare. Intervjuguiden hadde sitt utspring fra problemstillingen vi hadde laget tidligere.

Intervjuguiden (se vedlegg 3) er utformet med fire forskningsspørsmål som belyser problemstillingen i oppgaven. Merk at disse i skriveprosessen ble gjort mer generelle enn de informantene først fikk tilsendt:

- *Hva vil det innebære for en offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor sitt ansvarsområde?*

- *Hva er det som påvirker og har betydning for tillit til politikere?*
- *Har de politiske skandalene hatt betydning for tilliten?*
- *Hvordan kan tillit mellom offentlig ledere gjenopprettes når den er svekket?*

Problemstillingen i oppgaven tar for seg hvordan politiske skandaler påvirker tilliten til offentlige ledere. Intervjuguiden skal bidra til en helhetsforståelse av ansatte ledere i offentlig sektor sin tillit til sine politisk valgte ledere. Vi mener forskningsspørsmålene danner grunnlag for en slik helhetsforståelse. Rekkefølgen på spørsmålene var lik for alle informantene. Spørsmålene har som hensikt å få informantene til å tenke og utdype sine svar slik at vi får grundige data vi kan jobbe videre med i vår analyse. Spørsmålene er egnet til å få informantene til å reflektere over sin hverdag som leder.

Før intervjuene ble gjennomført ble intervjuguiden sendt til vår veileder for å få tilbakemelding på om vi hadde spørsmål som ville gi oss svar på problemstillingen. Intervjuguiden til informantene var for detaljert og vi hadde behov for å gjøre den mer generell. Etter en tilbakemelding fra vår veileder landet vi ned på de fire forskningsspørsmålene som er nevnt ovenfor. Disse mottok informantene på forhånd av intervjuet slik at de kunne forberede seg (se vedlegg 2).

3.5 Utvalg og rekruttering av informanter

Forskningsspørsmålene dannet grunnlaget for rekruttering av informantene. Dette gjaldt hvem som skulle delta i intervjuene og hvordan disse skulle rekrutteres. Mange forskere tar utgangspunkt i alder, kjønn, yrke, utdanning og eventuell erfaring innen området (Bryman et al., 2016, s. 459–461). Vi ønsket å gå ut bredt ved valg av deltakere. Vi ønsket å intervju både kvinner og menn som har lang eller begrenset erfaring som leder. Samtidig ønsket vi at de hadde lederutdanning eller var i gang med en slik utdanning. De med lang erfaring kunne man forvente at hadde mange innspill, da de antas å ha stått i posisjoner hvor de har kjent på kroppen hvordan det er å forholde seg til og implementere politiske beslutninger. Man kan også tenke seg at noen av dem har stått i krevende situasjoner tidligere. På den andre siden kan vi forvente at de med begrenset erfaring har «nye briller på», og kan ha nye ideer og tanker om hvordan offentlige leder bør forholde seg til politikere, også når skandaler oppstår. Vi brukte den såkalte snowball-metoden ved at vi spurte personer vi kjenner i vårt nettverk som igjen kunne anbefale andre, derav navnet på metoden (Bryman et al., 2016, s. 383–384).

Deltagerne som ble spurt i vårt nettverk passet våre kriterier og var både nye og erfarne ledere i offentlig sektor. De ble også invitert til å delta fordi de har en variert bakgrunn fra kommune, helse, forsvar og politi. Dette for å kunne si noe om hele offentlig sektor og ikke bare en del av den. En vellykket rekrutteringsmetode var å henvende oss til våre medstudenter med håp om at noen ville stille som informanter. Informantene ble spurt via epost eller oppringt per telefon.

Vi ønsket i utgangspunktet seks-syv informanter til oppgaven. Informantene også ble valgt med grunnlag i demografiske kriterier hvor vi ønsket innspill fra ledere i flere aldre, kjønn og fra flere deler av landet. En svakhet ved oppgaven er imidlertid at vi ikke klarte å rekruttere informanter fra alle landsdeler. Vi klarte likevel å dekke store deler av Sør-Norge. Det ble ikke vurdert om det var nødvendig med ledere fra alle nivåer innen offentlig sektor. Noen hadde ledererfaring fra avdelingsledernivå til førstelinje, samt at noen var uten ledererfaring. Vi vurderte det dithen at varierende ledererfaring var et viktigere kriterium enn å ha informanter fra alle ledernivåer i offentlig sektor. Dette ville også vært umulig med tanke på oppgavens størrelse og tid til rådighet. Utvalget består av seks informanter fra offentlig sektor, herunder forsvar, politi, helse og kommune.

3.6 Gjennomføring av intervjuene

Informantene fikk tilsendt forskningsspørsmålene i god tid før intervjuene. Fordelen med dette er at de fikk tid til å forberede seg og reflektere over spørsmålene vi ønsket svar på. Ulempen med dette er at man ikke får de spontane og ærlige svarene som man kanskje håper på som forsker. Informantene mottok intervjuguiden ca. en uke før intervjuet. Intervjuguiden med oppfølgingsspørsmål beholdt vi selv (Se vedlegg 2 og 3).

Grunnet at forskerne og informantene hadde tilhørighet til ulike landsdeler ble tre intervjuer gjennomført ansikt til ansikt og tre intervjuet ved bruk av Teams (videolink). Dette fikk alle tilbud om, da vi ønsket å være fleksible ovenfor våre informanter. De fysiske intervjuene ble avholdt på arbeidsplassen til en av forskerne. At intervjuene ble avholdt fysisk på et kontor eller på Teams kan ha hatt betydning for svarene vi fikk, men dette blir bare spekulasjoner fra vår side. Vi antar at det har liten betydning i vår oppgave, spesielt sett hen til at informantene fikk velge hvordan de ville at intervjuene skulle gjennomføres. Intervjuene ble avholdt i september–november 2023. Intervjuene ble tatt opp på lyd uten noen tekniske problemer. Intervjuenes varighet varierte 45 – 75 minutter. Intervjuguiden ble fulgt i alle intervjuer og

intervjuformen var delvis strukturert. Ved behov ble det stilt spørsmål utenfor intervjuguiden. Disse kommer frem i lydfilen og transkriberingen av intervjuet.

Intervjuene ble transkribert kort tid etter at de var gjennomført. Tenkepauser, fyllord og småprat er tatt bort fra transkriberingene. Intervjuene er anonyme og godkjent av informantene etter at de har fått tilsendt den transkriberte versjonen. Videre brukte vi i analysedelen utelukkende materiale fra de godkjente transkriberte intervjuene.

Samtlige intervjuer ble gjennomført i siste halvdel av 2023. Vi mener det er viktig å lese informantenes uttalelser i lys av denne konteksten. Flere av skandalene som informantene uttaler seg om var på intervjutidspunktet fremdeles pågående og aktuelle i media. Vi ser det som naturlig at informantene valgte å snakke om de pågående sakene, fordi dette var «siste nytt», men man må selvsagt ha med seg at flere av sakene også har utviklet seg i etterkant av intervjuene. Eksempler på dette er Erna Solberg sin habilitetssak og Bjørnar Moxnes sin tyverisak.

3.7 Reliabilitet og validitet

I denne delen vil vi diskutere oppgavens reliabilitet, validitet og bias.

3.7.1 Reliabilitet

Reliabilitet deles inn i tre grener, stabilitet, internal reliabilitet og inter-rater reliabilitet. Reliabilitet er noe som er konstant, for eksempel en baderomsvekt som viser den samme vekten dersom du ikke legger på deg (Bryman et al, 2021, s 154).

Stabilitet – Man forventer å finne samme resultatet uavhengig av forholdene man måler i. Det betyr at man først kjører en test ved en anledning, deretter kopierer man denne og kjører samme test ved en annen anledning. Denne metoden har mange utfordringer. Teknologi, deltakerne og andre forhold kan ha endret seg drastisk siden forrige test. Det er ingen enkel løsning på denne metoden og nok derfor mange studier ikke tester med stabilitet (Bryman et al, 2021, s 154–155). Dette er aktuelt i vår oppgave da informantenes inntrykk av en skandale eller deres tillit kan ha endret seg dersom noen vil gjennomføre samme studie.

Internal reliabilitet – Legger til grunn at reliabilitet er avhengig av flere mål. Undersøkelsen må ha et formål og det er viktig at målene henger sammen. Dette medfører at våre funn blir mer pålitelige. Dersom målene ikke gjør det, vil de indikere noe annet enn det vi undersøker (Bryman et al, 2021, s 155). I vår studie er formålet å undersøke tillit blant offentlige ledere.

Hadde vi intervjuet andre enn det som kommer frem av problemstillingen vil dette svekke studiens pålitelighet.

Inter-rater reliabilitet – Dersom man er flere forskere er det viktig å registrere dataene likt. Man bør være konsekvente i sine avgjørelser. For eksempel hvis man avlegger en eksamen hvor sensor 1 gir karakteren C, og sensor 2 gir karakteren C, medfører dette en høyere reliabilitet enn dersom de ga ulike karakterer (Bryman et al, 2021, s 155). Dette er også viktig i vår oppgave da det er viktig at vi er enige om hva formålet med oppgaven er, samtidig som det fremstår som vi er enige i våre tolkninger og analyse i oppgaven. Dersom det virker som forskerne er uenige vil dette svekke reliabiliteten på studien.

Kvalitative studier er nesten umulig å gjennomføre slik at de blir 100 prosent objektive. Det handler om å vise at man kjenner til utfordringene og kaster lys over disse (Bryman et al, 2021, s 366). Det vil alltid være krevende å rekonstruere kvalitative undersøkelser da personer og situasjoner endrer seg hele tiden. Forskeren og informantens forhold til kontekst endres over tid. For dataene som ligger til grunn for analysen vil relasjonene våre til informantene, våre egne holdninger til politikere og vår tillit være sentrale i denne oppgaven. Ved grundig beskrivelse av metode, utvalg og fremgangsmåte har vi forsøkt å gjøre undersøkelsen så transparent som mulig.

Forskere vil ha et forhold til sine informanter. I vårt tilfelle handler det om nettverk og kollegaer. Dette kan bidra til at informantene har tillit til oss i form av vår relasjon og på den måten svarer åpent og ærlig. Vi har inntrykk av at informantene har svart ærlig i våre intervjuer, men dette er ikke noe vi kan si med sikkerhet. Det kan tenkes at man er redd for å ytre seg som leder da man representerer arbeidsgiversiden og skal følge opp det som kommer fra toppen. Spesielt gjelder dette dersom informantene er i tvil om deres anonymitet blir ivaretatt. Dersom man er uenig med politikken som føres kan det tenkes at man som leder er redd for konsekvensene ved å uttale seg i studiet.

Spørsmålene i intervjuguiden er bygget opp av forskerne med tanke på å belyse vår problemstilling som er nevnt i kapittel 1. Reliabiliteten understøttes av vår intervjuguide da den har utgangspunkt i ledelsesteori og det vil være mulig for andre forskere å stille spørsmål til ledere med de samme spørsmålene. Intervjuene er tatt opp på lyd og transkribert. Dette bidrar til en mer nøyaktig gjengivelse av hva som ble sagt, da det er forskjell på det uttalte og skrevne ord (Bryman et al, 2021, s 441). I våre transkriberinger er det gjengitt hva

informanten sa i en resyme-form. Dette bidrar til et mer presist språk hvor uklarheter og mistolkninger er fjernet. Ettersom transkriberingen har skjedd i ettertid vil våre oppfatninger være med. Dette har vi forsøkt å utelukke ved at informantene har fått tilsendt transkriberingen for å avdekke misforståelser og komme med rettelser.

Undersøkelsens resultater er speilinger av samfunnet da svarene fra informanter baserer seg på de sine tolkninger av virkeligheten. Eksempelvis var flere av skandalene informantene uttalte seg om fremdeles under utvikling på intervjuetidspunktet. Forskerens fordommer og erfaringer vil også ha påvirkning på resultatet i undersøkelsen. Det har vært viktig å tilstrebe en objektivitet i arbeidet med denne undersøkelsen for å få bygge opp under pålitelighet og etikk, spesielt med tanke på vår relasjon til informantene.

Svarene fra intervjuene med informantene kan gi mer pålitelighet dersom de svarer relativt likt som redegjort for tidligere om inter-rater reliabilitet. Informantene har ulike bakgrunn, men fellestrekket er offentlig sektor og derfor kan man forvente like svar. Samtidig er det personer i forskjellige aldersgrupper som kan gjøre at svarene blir mer ulike. Like svar kan danne grunnlag for overførbarhet, men også mistillit. Dersom alle svarer likt vil dette kunne tyde på at ledere i offentlig sektor er av samme oppfatning og på den måten får overføringsverdi. På en annen side kan det være et sykdomstegn at alle er enige. Da vil offentlig sektor oppfattes som en stor institusjon hvor ingen tør å si imot toppen.

Noe som kan trekke ned reliabiliteten i denne oppgaven er at forskerne kjenner hverandre fra før og har noen like holdninger og meninger innen temaet. Samtidig har det vært diskusjoner som kan ha bedret vår analyse og styrket reliabiliteten. Forskerne har begge vært av oppfatning at skandalene de siste årene har vært egnet til å kunne påvirke tilliten til det offentlige og derfor ønsket å forske på dette. Diskusjonene med veileder har vært med å berike forståelsen av tillit, da dette er vanskelig å definere, men samtidig er det noe konkret som eksisterer i samfunnet som alle kjenner til og er en del av.

3.7.2 Validitet

Indikatorene våre må måle det konseptet vi ønsker å måle. Dette kalles validitet.

Baderomsvekten nevnt tidligere er et fint eksempel på validitet. Dersom denne overrapporterer 2 kilo hver gang den måler, har den reliabilitet ved at den viser samme vekt, men mister validitet da den overrapporterer vekten (Bryman et al, 2021, s 156).

Det er ulike måter å måle validitet innen forskning. Dersom man undersøker et tema og snakker med en ekspert eller en med erfaring innen området kan dette heve validiteten på undersøkelsen. Dette omtales som *face validitet* (Bryman et al, 2021, s 156). Et eksempel på dette er at i sportssendinger tar man gjerne inn tidligere idrettsutøvere for å snakke om idrettsprestasjoner som igjen bygger validitet.

En annen form for validitet handler om å skaffe undersøkelsen troverdighet. Det kan tenkes at man ønsker å undersøke jobbtilfredshet. De med mye jobbfravær vil mest sannsynlig ikke ha samme trivsel på jobb som de som er regelmessig på jobb. Det sår tvil om undersøkelsen av jobbtilfredshet dersom det ikke er noen sammenheng med mye jobbfravær og jobbtilfredshet. Dette kalles *criterion validitet* (Bryman et al, 2021, 157). Våre informanter gir studien troverdighet ved at vi har valgt å intervju ansatte i offentlig sektor med ledererfaring, som vår problemstilling er bygget på.

Det finnes også to andre former innen validitet, disse kalles *construct validitet* og *convergent validity*. (Bryman et al, 2021, s 157–158) Vi går ikke nærmere inn på disse i oppgaven.

Svarene informantene gir i undersøkelsen vil ha betydning for validiteten. Svarene de gir baserer seg på deres tolkning av tillit til politikere. Utvalget er ikke stort nok til å gjøre en statistisk generalisering, men erfaringene og deres tolkning kan være representativt for ledere i offentlig sektor.

Det som gjør at informantene bidrar til validitet i undersøkelsene er at de har kompetanse og erfaring innen ledelse i offentlig sektor. Undersøkelsen handler om deres egen hverdag. Det vil påvirke svarene ved at de ikke er objektive, da de har ulik oppfatning om hva ledelse og tillit er. Deres egen forståelse og egne fordommer vil spille inn, og på den måten forventer man at svarene inneholder subjektive tolkninger. Offentlig sektor er stor og på den måten kan man anta at informantene ikke vil bli gjenkjent og tørr å si det de mener. Våre inntrykk fra intervjuene var at informantene var ivrige og interessert i teamet vi undersøkte.

En faktor som er viktig å nevne i denne undersøkelsen er at vi kjenner informantene enten fra studier eller arbeidsplassen. Vi har selv hatt ledelsestillinger slik at vi har erfaring innen området, som også kan kalles *face validitet* som nevnt over. Ettersom vi selv har ledererfaring, en med personalledelse og en med fagledelse, kan vi settes oss inn i problemstillingen og forskningsspørsmålene informantene blir stilt. Med vår bakgrunn innen

erfaring og kompetanse har vi ikke hatt behov for å sette oss inn i informantens faglige hverdag og vi har kjent oss igjen i det informantene forklarte. Vår forståelse har nok bidratt til at det ikke har vært misforståelser ved bruk av fagterminologi. Dette har også bidratt til at vi enklere kunne sile ut det som er relevant for vår problemstilling.

På en annen side vil dette kunne bidra til at vi analyserer svarene fra informantene innen vår egen forståelseshorisont. Vår relasjon og erfaring innen området påvirker vår tolkning av informantenes svar som kobles sammen med våre forventninger. Med vår erfaring kan vi ha gjort oss opp en forståelse som gjør at vi er mindre åpne for nyanser. Det kan derfor diskuteres om oppgaven kunne vært mer objektiv. Vi har forsøkt etter beste evne å være nøytrale til det informantene våre har svart, samt å følge opp dersom informantene er upresise. Under analysen av intervjuer og teori har vi vært bevisst på våre tolkninger og forståelseshorisont. Tolkninger er gjort på bakgrunn av det som kom frem i intervjuene. Vår erfaring og kompetanse kan ha knyttet oss for tett på forskningstematikken. Vår bakgrunn kan derfor både styrke og svekke validiteten i undersøkelsen.

En fare ved undersøkelsen er at informantene kan underdrive eller overdrive deres tillit til politikere. Bakgrunnen for dette kan være politiske preferanser, man ikke vil fremstå som negativ mot den øverste ledelse, eller at man er redd for represalier. Dette har vi forsøkt å forhindre ved å informere om undersøkelsen til informantene og samtidig gjøre dem anonyme.

En annen utfordring med undersøkelsen er at vi er to forskere som har mye av den samme oppfatningen om temaet. Dette har gjort at vi har manglet en kritisk stemme inn i vår forskningsprosess. En måte å få gjort noe med dette var å diskutere analysen med informantene. De kunne lest analysen og kommet med en tilbakemelding på om de kjenner seg igjen i det som blir fremstilt. Intervjuene er foretatt en stund før selve analysen. Den enkelte informant kan ha endret sin forståelse og situasjonen på den tiden. Formålet med intervjuene var å få spontane svar uten at de hadde fått tid til å tenke mye over svarene på forhånd. Dersom de hadde fått anledning til å lese analysen kan det hende de ville vurdert svarene sine nøye og til og med endret disse. Dette ville også forsinket arbeidet betydelig. Informantenes svar har blitt sett sammen med teorien i undersøkelsen.

Innen mange områder går ikke teori og praksis hånd i hånd. Innen forskning er det mange utfordringer som begrenser forskerens muligheter. Faktorer som påvirker forskning innen

sosiale studier kan være tid, penger og gjennomførbarhet. Innen forskning kalles dette gapet *reverse operationism* (Bryman et al, 2021, 161). Dette er noe vi har kjent på selv da vi begge er i 100 prosent jobb og er forskere på deltid. Dette har medført at vi måtte begrense informanter og avgrense problemstillingen med tanke på hvem og hva vi skulle forske på. Det gjør undersøkelsens validitet dårligere.

Undersøkelsens funn er basert på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Formålet med vår undersøkelse har vært å belyses offentlig ansatte lederes tillit til politikere etter politiske skandaler. Gjennom intervjuer har vi fått frem informantenes subjektive forståelse av tillit og hvordan den påvirkes av politiske skandaler. Det er en kvalitativ undersøkelse da forventningene baserer seg på erfaringer og fordommer. Kvantitativ undersøkelse er derfor ikke aktuell. I vår undersøkelse har vi innhentet teori som vi har forsøkt å kaste lys over ved å intervju informanter som beskrevet over. På denne måten har vi gjort så godt vi kan for å styrke reliabiliteten og validiteten til undersøkelsen.

Til slutt må vi for ordens skyld legge til at vi begge var ansatte ved seksjonen i Oslo politidistrikt hvor etterforskningene av flere av reiseregning- og pendlerboligsakene ble foretatt i 2018–2021. Vi har imidlertid selv ikke deltatt i etterforskningen av disse.

3.8 Overføringsverdi

Formålet med vår studie er å undersøke hvordan våre informanter forstår og definerer tillit til politikere. Og i det videre; hva politiske skandaler gjør med deres tillit som ledere i offentlig sektor. Uavhengig av metode som er brukt for å innhente data kan man kun generalisere til populasjonen vi brukte i studien. Man kan anta at studien vil få samme utfall med ledere fra andre institusjoner i offentlig sektor. Det vil også være muligheter for at om studien gjennomføres på nytt om mange år vil utfallet bli annerledes. Slike studier som gjennomføres i dag vil kanskje kun gjelde her og nå (Bryman et al, 2021, s 187).

Denne undersøkelsen har et begrenset utvalg slik at det vil bli vanskelig eller nesten umulig å trekke en statistisk generalisering. Det vi kan gjøre er å trekke en logisk generalisering av vår studie. Våre informanter er en relativt homogen gruppe og jobber i homogene institusjoner. Har denne studien da overføringsverdi?

Informantene våre er valgt ut ifra nettverk innen offentlig sektor. De er ansatte i offentlige lederstillinger som gjør at de sitter i en posisjon hvor politiske føringer kan påvirke deres

hverdag. De har kunnskap og erfaringer, og sitter i en posisjon som gjør at de «kjenner» på politiske beslutninger. Samtidig vet de viktigheten av tillit for å få jobben gjort som ansatt leder i offentlig sektor. Informantene representerer ikke hele offentlig sektor, men grunnet tiden og ressursene til rådighet har vi begrenset studien. Vi har klart å inkludere representanter fra Forsvaret, helsesektoren, kommuneadministrasjon og politi, som tross alt er store institusjoner i vårt samfunn.

Som nevnt er informantene representert fra et bredt spekter i offentlig sektor. Kan forståelsen og våre funn overføres til andre organisasjoner i offentlig sektor? Det er uenighet om hvor stort utvalg som må til i en kvalitativ studie for at den skal ha verdi. I en undersøkelse i Storbritannia kom de frem til at kvalitative studier inneholder alt fra 1 – 95 intervjuer (Bryman et al, 2021, s 386–387).

Informantene kommer fra offentlig sektor. Alle er berørt av tillit på en eller annen måte, og alle er berørt av politikere og deres beslutninger. Vi antar det er stor sannsynlighet for at leder i andre offentlige organisasjoner vil kjenne seg igjen i det informantene forteller. Samtidig er det også slik at tillit til politikere kan variere ut ifra om man uttaler seg som fagperson eller privatperson. Offentlig sektor er stor, og utvalget kan da oppleves som lite. Samtidig er det grunn til å anta at det er flere ledere som kjenner seg igjen i det våre informanter står i, og vil kunne trekke lignede erfaringer fra vår studie.

Studiets hovedspørsmål tar for seg noe av kjernen til offentlig sektor, nemlig tillit. Uten tillit ville det vært umulig og hatt en slik organisering offentlig sektor har i dag. Det ville kanskje ikke eksistert en offentlig sektor. Ansatte ledere er nødt til å ha tillit i organisasjonen og i samfunnet. Dersom dette svikter, brister organisasjonen. På den måten vil mange ledere i offentlig sektor kjenne igjen tematikken samtidig som de kan få en ny forståelse av sin rolle og reflektere over sin hverdag.

Det kan være en faktor at informantene bor i ulike landsdeler. Da politiske beslutninger ofte foretas i Oslo og det kan føles som makta sitter langt unna og foretar beslutninger i lokalsamfunn de ikke har kjennskap til. Dette kan påvirke informantenes tillit til politikere generelt. Det kan da være forskjellige holdninger til politikere eller partier. På den andre siden virker det ikke som om dette har vært styrende i studiens intervjuer.

Til slutt kan man spørre seg om denne studien har overføringsverdi til andre ledere i offentlig sektor. Vi ser på det med stor sannsynlighet, da vårt utvalg ikke er fra en spesiell sektor.

Fokuset har vært ledere eller kommende ledere i offentlig sektor. På denne bakgrunn er det grunn til å tro at studien vil ha overføringsverdi til andre ledere i offentlig sektor.

Informantene har ulike utdannelser, men innen offentlig sektor. Disse har faglig tyngde innen forvaltning og på den bakgrunn gir undersøkelsen face validitet som nevnt over.

Det kan selvfølgelig diskuteres om utvalget burde vært større og om man burde hatt med flere informanter fra andre deler av landet da offentlig sektor finnes i mange byer, fjell og fjorder.

Det kan tenkes at undersøkelsen ville hatt større validitet med et slikt bredt grunnlag.

Samtidig er ikke Norge et så stort land og vi er ganske like sammenlignet med andre land.

Levestandarden er relativt lik, inntektsnivået har relativt små forskjeller og store deler av befolkningen eier egen bolig. Med et slikt bakteppe kan det tenkes at vårt utvalg representerer ledere i offentlig sektor. Både forsvar, helse, kommune og politi er representert, og det å være leder innen offentlig sektor vil på mange måter oppleves likt. Forskjellene ligger i våre holdninger og forståelse av politikere.

Ser man på undersøkelsens resultat og dens teori, mener vi derfor at undersøkelsen har overføringsverdi til andre ledere i offentlig sektor.

3.9 Etikk

Etiske retningslinjer og prinsipper innen sosiale studier er viktig å ha kjennskap til. Ulike spørsmål knyttet til etikk kan være om hvordan vi skal behandle dem vi studerer eller om det er aktiviteter vi burde eller ikke burde gjennomføre mot dem vi studerer. Prinsippene retter seg mot forskerne og de vi forsker på (Bryman et al, 2021, s. 107).

Det er fire etiske dilemmaer som kan være frustrerende når man skal gjennomføre sosiale studier:

- 1 – forfattere avviker fra hverandre om hva som er etisk akseptabelt og ikke.
- 2 – det som er etisk akseptabelt kan endre seg over tid. Mange tidligere studier ville for eksempel aldri blitt gjennomført i dag.

3 – nyere studier har gjerne ikke de åpenbare eksemplene over studier som ikke ville blitt gjennomført i dag. Slik at eksemplene som brukes over etiske utfordringer innen forskning er gamle.

4 – det vil også være utfordringer knyttet til det å ikke generalisere forskningsmetodene som er brukt i en studie. Det er ikke slik at observasjon eller intervju som metode er fritatt fra etiske problemstillinger kontra andre mer fysiske studier (Bryman et al, 2021, s. 110).

Etiske prinsipper i sosiale studier har av Diener og Crandall blitt brutt ned til fire hovedområder. Det handler om:

- 1 – deltakerne blir utsatt for skade
- 2 – det er mangel på informert samtykke
- 3 – det er invadering av privatlivet
- 4 – bedrag er involvert

Disse fire prinsippene overlapper i mange tilfeller hverandre. Dette er gode markører for å si noe om en studie følger etiske retningslinjer (Diener and Crandall, 1978, referert i Bryman et al, 2021, s. 113).

3.9.1 Unngå skade på deltakerne

Skade på deltagerne innen forskning er uakseptabelt. Skade kan være fysisk eller psykisk, som tap av selvtiliten, stress eller å utføre en uakseptabel handling (Bryman et al, 2021, s. 113). Ettersom vi har valgt å gjennomføre vår studie med intervjuer, vil ikke informantene bli utsatt for fysisk skade. Det kan derimot være slik at noen opplevde stress eller ubehag i intervjuene, men ingen ga uttrykk for dette hverken før, under eller etter. I vår studie har vi oppfordret informantene til å komme med meninger og betraktninger om politikere og tillit, som er noe alle i samfunnet har en formening om. Dette vil sannsynlig fremme en forståelse fra dem selv, samtidig som det vil påvirke forståelsen til de som leser undersøkelsen. Dette betyr at det ikke bare handler om hva informantene tenker om temaet, men også hvordan samfunnet vil forstå det informantene kommer med. I ytterste konsekvens kan informantenes forståelse endres.

3.9.2 Mangel på informert samtykke

Informert samtykke handler om at deltagerne skal få så mye informasjon som mulig før de tar stilling til om de ønsker å delta i studiet eller ikke (Bryman et al, 2021, s. 117–118).

Informantene i vår studie ble spurt om de ønsket å delta. De fikk informasjonen om problemstillingen og at de kunne trekke seg når som helst uten å oppgi begrunnelse. De kunne velge å ikke svare på spørsmål, og det var fokus på at informantene skulle være anonyme. Etter at informantene hadde sagt ja til å delta i studiet fikk de oversendt informasjonsskriv og om de samtykket til å delta (se vedlegg 1). De fikk også oversendt undersøkelsens hovedspørsmål før intervjuet (se vedlegg 2). Alle fikk i ettertid tilsendt transkriberingen av intervjuet for å lese igjennom og for å kontrollere at forskerne hadde forstått dem korrekt. Det er denne godkjente transkriberingen vi har brukt som grunnlag for analysen.

3.9.3 Invadering av privatlivet

Retten til privatliv er et viktig etisk prinsipp innen forskning. Privatliv og informert samtykke henger ofte sammen, da det er viktig at deltagerne får det fulle bildet om hva de sier ja til og om at det blir anonymisert. Ofte kan ulike studier inneholde nokså private spørsmål som informantene kan svare på (Bryman et al, 2021, s. 120 og 124).

Vi har ikke stilt personlig spørsmål i denne studien da vi ikke anser det som relevant for å svare på problemstillingen. Eksempelvis har vi ikke spurt om politiske standpunkt, sykdommer og religiøs orientering. Informantene har blitt spurt om alder, kjønn og arbeidssted innen offentlig sektor. Informantene er bedt om å reflektere rundt tillit og politikere ut ifra deres erfaringer og kompetanse innen temaet.

3.9.4 Bedrag

Forskere kan bedra deltakerne ved å presentere studien sin som noe annet enn den er. Det finnes mange studier hvor deltakerne er bedratt. Bedrag er ikke akseptabelt, først og fremst fordi det ikke er snilt. Forskere som blir kjent for bedrageri, vil også fremstå uprofesjonelle og møte utfordringer med blant annet å få økonomisk støtte. Studien ville også fått svært liten pålitelighet (Bryman et al, 2021, s. 125).

Vi mener våre informanter har fått tilstrekkelig informasjon om studien vår. De er kjent med temaet og innholdet i form av kontakt med oss og informasjonsskriv om studien. Vi har også

informert om samtykke og informantene har fått oversendt hovedspørsmålene våre før intervjuet (se vedlegg 1 og 2). Det er også sendt inn informasjon til SIKT om vår studie og behandling av personopplysninger, og vi har fått dette godkjent (se vedlegg 4).

4. Analyse

I dette kapitlet vil vi ta for oss informantenes beskrivelser og refleksjoner rundt tillit og politiske skandaler. Dette blir studiens empiriske grunnlag. Kapitlet vil forsøke å belyse om det er samsvar mellom empirien og tillitsperspektivene som vi har gjort rede for i teoridelen. Utgangspunktet er de fire forskningsspørsmålene våre og svarene fra informantene vil bli diskutert under.

Vi presenterer empirien ut fra studiens forskningsspørsmål:

- Hva vil det innebære for en offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor sitt ansvarsområde?
- Hva er det som påvirker og har betydning for tillit til politikere?
- Har de politiske skandalene hatt betydning for tilliten?
- Hvordan kan tillit mellom offentlige ledere gjenopprettes når den er svekket?

Direkte sitater fra informantene er synliggjort i kursiv skrift med innrykk.

4.1 Hva vil det innebære for en offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor sitt ansvarsområde?

4.1.1 Tillitsbegrepet

Informantenes forståelse av tillitsbegrepet er i stor grad sammenfallende med at man kan stole på en annen. Det blir brukt flere eksempler, men informant 1 oppsummerer dette dekkende:

For meg handler tillit om at man kan være uenig, men jeg tror på det du sier. Jeg vet hvor jeg har deg og at jeg stoler på deg.

Informant 5 opplever det som vanskelig å avgjøre om tillit er et absolutt begrep, eller om det finnes forskjellige grader, men mener at «toppunktet» av tillit er absolutt.

Når tillitsbegrepet knyttes tettere mot politikerrollen, er informantene også her relativt like i beskrivelsene sine. Tilliten avhenger av at politikerne setter innbyggerne og samfunnets beste i fokus, og normer og regler skal følges. Informant 6 har forståelse for at politikerne også er mennesker, men sier at de må være gode rollemodeller. Hen bruker også transparens som en

tillitfaktor, selv om hen har forståelse for at man ikke kan være like åpen om alle beslutningsgrunnlag:

Men jeg tror nok også at de fleste i min organisasjon tenker at på et høyere nivå sitter man på mer etterretning og mer informasjon som gjør at de beslutningene er tatt sånn som de er tatt. Men det vitner jo om en del tillit da. Det er vel nettopp et syn man gjerne har hvis man har tillit til ledere høyere opp i systemet.

Mistillit blir av informantene oppfattet som det motsatte av tillit. Informant 1 kaller det tapt tillit etter føring bak lyset eller skjuling av informasjon.

Oppsummert er definisjonen av tillit noe informantene er relativt enige om, både generelt og når det knyttes til politikk. Deres forståelse av tillit er også i samsvar med definisjonen vi brukte i teoridelen, om at det kan defineres som et individs tro på at en annen er positivt opptatt av han eller hennes interesser. Når begrepet knyttes til politikerrollen, blir naturlig nok definisjonen snevrere. Handlinger som går på bekostning av samfunnet eller står i kontrast med normer og regler går igjen som tillitsbrytende. Dette samsvarer med innkapslet interesse-perspektivet, når et brudd på formelle regler også gir et brudd i tillit. Samtidig samsvarer det med sosial kapital-perspektivet for de av informantene som har en sterkere tilbøyelighet til å ta utgangspunkt i egen kultur og egne verdier når tilliten vurderes. Hvorvidt tilliten brytes, er først og fremst med utgangspunkt i kultur og verdier, og mindre avhengig av om et gitt normbrudd også bryter med formelle regler. Et eksempel på forskjellen mellom disse kan være at en varsler bryter formelle regler ved å lekke informasjon, samtidig som handlingen for mange verken bryter med normer eller verdier dersom det avdekker for eksempel korrupsjon.

4.1.2 Betydningen av tillit

Flere av informantene sier eksplisitt at det er viktig for dem å ha tillit til den politiske ledelsen. Dette er viktig for at man skal kunne samarbeide, og ikke minst for at politiske styringssignaler og beslutninger skal frontes overbevisende for de ansatte og deretter gjennomføres.

Informant 3:

Selv om jeg er lojal så vil [fraværet av] tilliten gjøre slitasjen større. Med større slitasje vil man gjøre en dårligere jobb [...] Man merker fort at dersom en leder ikke

har tillit til en politiker så skinner det fort igjennom. Tillit til politikere i offentlig sektor er mye viktigere enn man tror.

Også informant 6 sier at man må ha tillit til føringer for å ta dem til etterfølge, selv om det i hens jobb i Forsvaret skal være god grunn til å ikke følge ordre. I likhet med slitasjeutsagnet til informant 3, sier også informant 6 at tillit er viktig for motivasjon. Hen mener likevel at tillit til nærmeste leder nesten er mer viktig enn tillit til politikerne.

Informantene oppgir at høy tillit vil gjøre det lettere å akseptere og være lojal mot politiske beslutninger man ikke nødvendigvis er enig i. Informant 5 mener et velbegrunnet avslag er lettere å akseptere ved høy tillit. Det vil også gjøre prosessen med å levere et produkt til politisk ledelse mer effektiv. Informant 5 legger til at det går an å være for tillitsfull, men at man da er over på naivitet.

Oppsummert ser vi at informantene trekker frem at deres tillit til politikerne er viktig av hensyn til et godt samarbeid, lojalitet til beslutninger, å kunne fronte beslutninger overbevisende, og for motivasjonen. Likevel er tillit til nærmeste leder kanskje enda viktigere.

4.1.3 Lojalitetsbegrepet

Vi valgte å ha med lojalitet som et punkt i intervjuguiden siden dette var et begrep som har gått igjen i teoridelen, og særlig som en av embetsverket plikter. Vi ønsket å undersøke om svekket tillit påvirker lojaliteten.

Vi opplever informantenes forståelse av lojalitet som sammenfallende, og deres utsagn utfyller hverandre.

Informantene beskriver lojalitet som det å fronte organisasjonens syn selv om man ikke personlig deler dette synet. Det å følge forutbestemte regler, unnlate å ta omkamper og ikke gå til media er også tegn på lojalitet. Videre at man har en forståelse av det å være i samme båt, og at det er takhøyde for uenighet. Flere av informantene påpeker at blind lojalitet eller lydighet ikke er positivt. Informant 6 mener lojalitet ikke er det samme som å være lydig, og at det å være kritisk i seg selv også er en form for lojalitet. Hen beskriver lojalitet som det å gjøre ting med beste intensjon, med egne vurderinger. Informant 6 sier at hens lojalitet først og fremst er til dem hen er leder for:

Hvis du er lojal, så ligger det rom til å gjøre egne betraktninger og vurderinger ut ifra den konteksten man opererer i. Det er funksjonen i oppdraget som er ivaretatt. [...]. Å utfordre oppover er en form for lojalitet.

Informant 3 mener at man kan være misoppfattet som lojal dersom man ikke tør si sin mening på grunn av kultur eller uerfarenhet:

De som satt på med ubåten som gikk ned i havet, de hadde kanskje for mye tillit til at dette skulle gå bra. I Russland er det nok mange som sitter og nikker og er for lojale og er redd for å si noe for det kan få konsekvenser.

Lojalitet er et begrep som informantene kobler til tillit, og de ser en positiv sammenheng mellom det å ha tillit og det å være lojal og mindre kritisk. Man trenger tillit for å være mottakelig. Informant 4 sier at man ved høy tillit gjerne er villig til å strekke seg lengre.

Da lojalitet og tillit knyttes mot hverandre, kan dette etter vår oppfatning drøftes i både et biologisk og karaktermessig perspektiv, et sosial kapital-perspektiv, og et innkapslet interesse-perspektiv. Blind lojalitet eller lydighet blir av informantene opplevd som noe negativ og det trekkes for eksempler fram regimer vi kanskje ikke ønsker å sammenlikne oss med. I et biologisk og karaktermessig perspektiv er som tidligere nevnt vår grad av tillit mer eller mindre satt, og medarbeidere med den stor grad av lydighet kan tenkes å bli valgt nettopp av hensyn til deres egenskap av å være ukritisk. I et sosial kapital-perspektiv kan det derimot tenkes at medarbeidere med en tilbøyelighet for lydighet, nettopp er lydige fordi det gir dem en fordel i form av tilhørighet. I et innkapslet interesse-perspektiv kan det være lett å si at man «bare fulgte ordre» eller instruks.

4.1.4 Forholdsregler

Informantene er stort sett forent om at graden av tillit har negativ sammenheng med deres behov for å ta forholdsregler opp mot politikere. Det gjelder flere aspekter; både med tanke på å kontrollere føringer fra politisk ledelse, behov for sporbarhet, holde kortene tettere til brystet, frykt for selv å gjøre feil, og informantenes egne behov for å forsikre seg om at det produserer ikke blir brukt til feil formål. Informant 5 sier at dette er uavhengig av om lederen er politiker eller administrativ:

Jeg kan faktisk ser for meg at det tar lengre tid å produsere hvis det er noe man ser for seg at må være vanntett i den forstand at det ikke kan misforstås eller at det ikke

kan brukes smutthull i argumentasjonsrekken for å fremstille budskapet på en annen måte enn det som er ment.

Informant 2 er enig i at tapt tillit fører til økt kontrollbehov. Når det kommer til forholdsregler, kan hen ved høy tillit som privatperson tillate seg å stole mer på folk, men må likevel som profesjonell gjøre flere undersøkelser for å sjekke at ting stemmer. Informant 2 uttaler også at hen generelt ikke har høy tillit til folk.

Informant 4 tror at hens kontrollbehov ved politiske skandaler ville økt dersom hen satt lettere på den politiske ledelse, for eksempel som fagforeningsleder, men ikke som nåværende førstelinjeleder.

I oppsummeringen av dette delkapittelet vil vi særlig trekke fram informant 2 sitt syn på egen tillit som interessant i et biologisk og karaktermessig perspektiv. Hen opplever sin generelle tillit som lav, og det passer inn i et slik perspektiv ettersom det fremhever personlighet og biologi som faktorer for hvordan vi oppfatter og vurderer verden.

4.2 Hva er det som påvirker og har betydning for tillit til politikere?

4.2.1 Status på tillit til politikere

Informantene oppgir jevnt over høy tillit til politikerne, selv om ikke alle er like politisk engasjert. Det er også da påfallende at flere av informantene samtidig oppgir å være mer kritisk til politikerne enn tidligere, fordi eksempelvis sosiale medier gjør ting mer synlige.

Informant 5 har mer tillit til institusjonen enn den politiske ledelsen. Hen er usikker på hvordan hen ville forholdt seg til et avvik mellom politisk leders interesse og det beste for den institusjonen vedkommende leder:

Jeg ville nok opplevd det som en rollekonflikt hvis jeg følte at det de ønsket var i strid med det som virket fornuftig for institusjonen sin del. Din lojalitet må jo først og fremst være forankret i at du jobber for befolkningen. [...] det tror jeg hadde vært en vanskelig situasjon å håndtere. Der må jeg ærlig innrømme at er jeg faktisk er litt usikker på hva jeg ville gjort.

En rød tråd ved informantenes tillit til politikerne og det politiske systemet er at den er høy som et resultat av modenhet, kunnskap, utdanning og erfaring. Dette har gitt dem en bedre

forståelse for at det politiske systemet er komplekst, men har mange kontrollorganer som samtidig gjør det transparent. Informant 3:

Den [tilliten] vil jeg si er relativt høy. Jeg har tillit til at politikere ønsker det beste for samfunnet. Den kan ha endret seg fra da jeg var ung hvor jeg ikke fulgte så mye med, men nå følger jeg mye mere med og ser på helheten hva politikere har fått til.

Vi mener det kan argumenteres for at informantenes vurderinger av høy tillit til politikerne og det politiske systemet er sammenfallende med et innkapslet interesse-perspektiv. Deres vurdering av tillit kommer av kognitive vurderinger gjort på grunnlag av deres egne erfaringer og tillært kunnskap. Et sosial kapital-perspektiv kan også her være relevant dersom tilliten har oppstått gjennom deltakelse i sosiale grupper, som ved læresteder og arbeidsplasser. Det kan i samme diskusjon muligens argumenteres for at særlig et biologisk og karaktermessig perspektiv på tillit mister tyngde, ettersom våre informanter rapporterer at deres grad av tillit ikke har vært statisk og «satt» gjennom hele livet, men faktisk har endret seg.

Vi vil også her trekke fram at informantene våre er høyt utdannede, med minimum en bachelorgrad på tidspunktet for intervjuene. Informantenes rapportering samsvarer med den danske undersøkelsen vi presenterte i teoridelen om at det er en sammenheng mellom privilegerte med høy utdanning og mye ressurser, og høy grad av tillit til institusjoner.

4.2.2 Arbeidserfaring, kunnskap og makt

Flere informanter opplever det som problematisk for tilliten at toppolitikere ofte ikke har arbeidserfaring eller relevant faglig bakgrunn for sine verv. Dette samsvarer ikke med hvor mye makt de har. Informant 1:

Jeg opplever at jeg har en utfordring med at ingen toppolitikere i dag har hatt en «jobb». De er gjerne rekruttert fra egne partier. Her vil Norge AS ha en utfordring i fremtiden da det ikke er lett å skjule seg i dagens samfunn som er mer kritisk enn før. Sosiale medier gjør alt mer synlig og det er påfallende at en kunnskapsminister som fikk 2 i matte hevder at man må ha 4 for å bli lærer, det henger ikke sammen. Dette er kanskje en digresjon, men jeg sliter nok noe med at de som styrer ikke er i kontakt med befolkningen.

Informant 2 mener politikere må tenke langsiktig og vise god fagkunnskap, i motsetning til det hen omtaler som «quickfix-løsninger». Hen jobber som leder i politiet og er opptatt av at det også er deres ansvar å gi politikerne dette kunnskapsgrunnlaget til å ta gode beslutninger. Dette er kunnskap hen har inntrykk av at politikerne ikke alltid sitter med. Politikerne må lytte til fagkunnskap fra hele organisasjonen samt fagforeningen, og ikke bare ledelsen. Informant 4 er også leder i politiet og deler informant 2 sitt syn om at politikerne må lytte til politiets råd.

Det er noe delt hvorvidt informantene mener politikerne har for mye, lite eller passelig med makt. Informant 3 syntes det er rart at toppolitikere kan bestemme egne goder og lønn, og noe som går utover tilliten hens. Informant 3 oppfatter lokalpolitikernes makt som mer begrenset. Hen mener administrasjonen har mye makt:

I Norge er ikke forskjellene så store ut ifra hvem som styrer. En god administrasjon kan farge kartet litt slik som de vil.

Informant 2 syntes politikerne selv fremstiller sin makt og mulighet til handling etter hva som passer:

Det kommer litt an på hvordan de velger å fremstille det selv. Noen ganger sier de at de er bundet og ikke får gjort noe, og motsatt vei i andre situasjoner.

Informant 5 tror ikke statsrådene kunne gjort jobben sin med mindre makt, ettersom det ville ført til enda mer byråkrati som vil gjøre ting enda tregere:

Jeg tror de er nødt til å ha den makten til å kunne gå imot anbefalinger og kunne gjøre ting som strider mot lovverk eller fornuft. En politiker har jo ikke mer lov enn andre til å bryte loven, men jeg mener eksempelvis at stenging av grensene under covid var en legitim beslutning basert på tilgjengelig informasjon, selv om det viste seg i ettertid at dette var ulovlig ved flere tilfeller. Det ville vært veldig vanskelig å lede i slike situasjoner om enhver avgjørelse må utredes i detalj i forkant [...] Hvis de [politikere] skulle hatt et form for «kontrollpunkt», tror jeg det ville vært veldig byråkratisk krevende og jeg tror det ville gjort prosesser i staten enda mer ineffektivt enn det er. [...]. Jeg opplever politisk ledelse som høyst travel.

Vi vurderer informantene sine tanker om politikernes, etter deres mening, manglende kvalifikasjoner som å passe under et sosial kapital-perspektiv. Eksempelvis er ikke

utdannelse, karakterer og arbeidserfaring formelle krav for politikere, men tilliten bærer preg av at politikere som scorer lavt på dette, bryter med informantenes normer for hva man bør forvente av politikerne.

4.2.3 Kommunikasjon og åpenhet

Kommunikasjon og åpenhet er momenter som flere informanter trekker frem som tillitsfaktorer - hva som blir sagt, hva som ikke blir sagt og ikke minst hvordan det blir kommunisert. Beslutninger må gjøres rede for. Informantene viser samtidig forståelse for at det finnes noen beslutningsgrunnlag som man ikke åpent kan snakke om. Det er viktig å være transparent i den grad man kan. Informant 4:

[...]. Så skjønner jeg at innen politikken er det alltid en skjult agenda. Men at man er så åpen som mulig om hva vi kan forvente, hvilke føringer vi får. At de gir klare signaler [...] Det er ikke sikkert vi får gjennomslag, men at vi i hvert fall blir lyttet til. At når vi kommer med faglig råd, at vi blir lyttet til. Og hvis vi ikke får gjennomslag for de faglige rådene, kommer det en god begrunnelse.

Statsråder som går til motangrep mot egen sektor eller forsøker å latterliggjøre er eksempler på lite tillitsvekkende kommunikasjon. Informant 5 trekker fram en opplevelse fra tiden i Forsvaret hvor daværende forsvarsminister Frank Bakke-Jensen «idioterklærte» hovedtillitsvalgte i hæren på TV. Informant 5 var da selv leder på lavt nivå i Forsvaret:

Det husker jeg at påvirket meg negativt som motivasjonsfaktor, for det gav et inntrykk av at vi som jobbet i systemet og meninger som kom fra bakkenivå [...] ikke var verdt noe i statsrådets øyne [...] Han sa vel ganske ordrett at «det er godt det er klokere hoder enn hovedtillitsvalgte i hæren som jobber i stridsvogns-prosjektet» [...] Jeg husker at det ble en snakkis [...]. Han ble latterliggjort og respekten sank voldsomt. [...] Han pådro seg et image som overlegen og en som ikke hadde bakkekontakt med de som jobbet for ham.

Informantene sine tanker om åpenhet kan etter vår mening falle innunder et innkapslet interesse-perspektiv, da en rasjonell aktør er forventet å ønske all tilgjengelig informasjon til å bedømme sin grad av tillit. Vi mener videre at ønsket om åpenhet faller innunder selve kjernen av vår definisjon av tillit fra teoridelen, nemlig at vi har tro på at den andre er positivt

opptatt av våre interesser. For hvordan kan vi vite om våre interesser blir ivaretatt om det er stor grad av hemmelighet?

Sett i lys av denne tillitsdefinisjonen vil også latterliggjøringen som informant 5 opplevde gi inntrykk av at ens interesser ikke blir ivaretatt av politikeren. I et sosial kapital-perspektiv vil heller ikke slik kommunikasjon være tillitsvekkende da det kan oppleves som et angrep på egne verdier og gruppen man er en del av. Dette så vi også var tilfelle for informant 5.

4.2.4 Profesjonalitet

Informantene trekker også frem profesjonalitet som en tillitsmarkør. I dette legger informantene at politikerne må være stødige, ryddige, hardtarbeidende, fronte egen sak fremfor å drive personangrep mot meningsmotstandere eller administrasjon. Politikerne må samtidig har god rolleforståelse og avstå fra å blande seg for mye i enkeltsaker. Informant 2 trekker også frem at hen har god erfaring med arbeid opp mot administrasjonen i kommunen, mens politikerne kan oppfattes som vinglete og opptatte av media. Hen har heller ikke noe til overs for politikere som tar snarveier:

Jeg liker ikke politikere som tar quickfiks-beslutninger. Jeg har høyere tillit til de som tenker langsiktig og har god fagkunnskap og på den måten får større tillit.

Informantene oppfatter jevnt over forholdet mellom offentlig ansatte ledere og politikere som bra.

Dog man må følge en del formelle regler for å fremstå profesjonell, anser vi at det utover dette først og fremst er sosiale normer som avgjør om man blir betraktet som profesjonell. Informantene vil ikke ha rotete og vinglete politikere som tar minste motstands vei basert på antakelser. Det passer ikke inn i deres bilde av hva en profesjonell politiker er. Sånn sett passer disse rammene inn med et sosial kapital-perspektiv på tillit, hvor kultur og sosial normer spiller en større rolle enn eksempelvis et innkapslet interesse-perspektiv hvor de formelle reglene kan tenkes å tillegges størst vekt.

4.2.5 Integritet

Informantene mener politikerne må kunne stå for egen politikk. Informant 3 har eksempelvis opplevd å måtte forsvare det som var besluttet av en politiker, da vedkommende selv ikke kunne det. Dette opplevde hen som ødeleggende for tilliten.

Informant 5 mener personlig og faglig integritet er det viktigste for hens tillit til politikerne, og at bevisste handlinger for egen personlig vinning mer alvorlig enn inkompetanse:

Bevisste handlinger for å fremme egen posisjon [...] eller annen form for egen personlig vinning i strid med regler man vet man bryter. Det tror jeg nok er det mest alvorlige [...] Kompetanse er ikke nødvendigvis noe som [...] påvirker tillit. Det blir mer riktig å si at fravær av inkompetanse er viktig. [...]. Politikerne er mennesker dem også, og det er menneskelig å gjøre feil. Hvis man forventer perfekte mennesker som sitter og styrer landet, så vil man aldri bli fornøyd.

Som med profesjonalitet, vil det være mange integritetsbrytende handlinger som bryter med formelle regler. Hvor dette bryter med tilliten på grunn av regelbruddet alene, vil dette passe med et innkapslet interesse-perspektiv på tillit. Dersom informantene anser at politikerer mangler integritet på grunn av brudd på informantens verdier eller sosiale normer, snakker vi om tillitsbrudd etter et sosial kapital-perspektiv.

Vi vil i tillegg bemerke at informant 5 vektlegger det menneskelige ved å gjøre feil. Vi forstår informant 5 som at det må gis et visst handlingsrom for å feile uten at det skal ødelegge all tillit. I et biologisk og karaktermessig perspektiv passer dette inn med at noen menneskers tillit har større robusthet som et resultat av biologiske og personlige egenskaper. Det kan selvsagt også tenkes i et sosial kapital-perspektiv at slik tillit er et resultat av læring gjennom sosial interaksjon.

4.2.6 Gjennomføringsevne

Flere informanter trekker frem gjennomføringsevne som en tillitsmarkør – det at politikerne har noe å vise til. Informant 4 trekker fram Senterpartiets ambisjoner om desentralisering av politiet ved opprettelse av nye lensmannskontorer, i motsetning til toppledelsen i politiet sitt ønske om sentralisering. Selv om Senterpartiets handler mot politiets faglige råd, vekker det tillit fordi det viser gjennomføringsevne.

Kost-nytte-effekten går ikke opp [ved å desentralisere politiet]. [...] Men det gjør jo ikke at jeg får noe mindre tillit til politikerer av den grunn. [...] tilliten blir kanskje bedre, for jeg vet at det har vært deres kamprop gjennom hele forrige valgkamp. Dette er det vi kan forvente. Og det er jo politikerer som tross alt styrer, og vi vet hva som kommer, og det kommer faktisk.

Et interessant funn her er at informantene finner gjennomføringsevne tillitsvekkende, nærmest uavhengig av om de er enige med hva som blir gjennomført. Det kan virke som det er selve egenskapen til å «få ting gjort» som er godt nok fordi det viser handlekraft og forutsigbarhet. Dette kan sånn sett bryte med vår innledende foretrukne tillitsdefinisjon i teoridelen, om at tillit er et individs tro på at en annen er positivt opptatt av hans eller hennes interesser. Politikeren vil nok forfekte at vedkommendes handling er til samfunnets gunst, men for informantene kan det altså virke vel så viktig at det faktisk skjer noe, selv om de ikke er enige i endringen.

4.2.7 Mediene

Media går igjen som en faktor for informantenes tillit. Dette kan fremstå som naturlig når nesten samtlige informanter oppgir å få det meste av sin informasjon rundt dagsaktuelle hendelser gjennom media. Som vi har vært inne på i teoridelen av oppgaven, er mediene sentrale i en skandale. Vi var derimot overrasket over hvor stort spenn det var i våre informanternes tillit til media. Spennet ligger fra det å ha stor tillit til de store mediehusene, til at informantene ser på media som «klikk»-orienterte og kalkulerende for å gjøre mest mulig skade. Media blir sett på både som en viktig vakthund for å unngå maktmisbruk, samtidig som media selv misbruker sin makt til heksejakt i den grad at det oppstår sikkerhetspolitiske dilemmaer.

Selve tilliten til media er ikke det sentrale i denne oppgaven, men vi velger likevel å inkludere noen eksempler på informantenes uttalelser fordi det er interessant hvordan de forholder seg til media.

Informant 2:

Jeg opplever at media skaper mange av konfliktene eller skandalene ved å fremstille det slik [...] Det går for langt når folk må sykemelde seg og omtrent ikke orker å leve lenger.

Informant 4:

Så man mister jo kanskje mer tillit på grunn av at den fjerde statsmakten bruker så mye tid på det [...] de har jo pressens farlige utvalg, altså sine kontrollorganer som skal sjekke at dette foregår, i hvert fall noenlunde, i tråd med visse retningslinjer. Og de fremstår ganske profesjonelle.

Informant 5:

Jeg opplever det problematisk at media har en tendens til å krisemaksimere og skape overskrifter ganske fort etter det har skjedd noe [...] Jeg er nok naturlig skeptisk til det som dukker opp i media, og prøver å ha is i magen.

Informant 6:

Denne agendamakten for å egentlig være folkeopplysning, men som virker å bli utnyttet for maksimal profitt, den synes jeg er skummel. Hadde vi kommet i en situasjon hvor det skulle bli krig i Norge, så er man avhengig av at folk er villige til å mobilisere. Og at media får lov til å drive en heksejakt, det synes jeg kan være litt skummelt i en vanskelig sikkerhetspolitisk situasjon. Jeg kjenner jo tre av dem i Forsvaret som har vært i varslings saker i media, og i alle de tre scenariene har det blitt feil fremstilt i media. [...] Jeg gidder ikke å lese nyhetene, for jeg antar at mye der er feil uansett.

Slik vi ser av uttalelsene til informantene våre, er det nyanser, men flertallet ytrer en skepsis til nyhetsmediene. Blant annet kommer det fram skepsis til krisemaksimering og at det som skal være folkeopplysning utnyttes for maksimal profitt. Uttalelsene fra informantene passer i stor grad med innsamlet teori. Som tidligere nevnt, omtaler Allern og Pollack (2009) nyhetsmediene som «skandalenes markedsplass», og de er også skeptiske til mediens prioritering i et samfunnspektiv.

Vi merker oss også særlig at informant 6 sier at hen på grunn av antakelser om feil og en skummel agendamakt, ikke leser nyhetene. Dette er en tendens vi også opplever å høre stadig oftere i egne omgangskretser. Det er ikke innenfor rammen av oppgaven å belyse om dette er en generell tendens i samfunnet, men noe vi mener bør undersøkes nærmere.

4.3 Har de politiske skandalene hatt betydning for tilliten?

4.3.1 Informantenes opplevelse av forskjellige politiske skandaler

Informantene ble under intervjuene spurt om de hadde merket seg politiske skandaler de mente var særlig tillitbrytende. Samtlige informanter hadde gjort seg opp til dels sterke meninger om de siste årenes skandaler. Videre følger en gjennomgang av hvilke skandaler de forskjellige informantene har merket seg og hvordan de oppfatter sakene.

Informant 1 trekker frem daværende Arbeids- og inkluderingsminister Hadia Tajik sin pendlerboligsak, hvor hen omtaler det som «snylting på goder». Dette påvirker hen mest personlig, men hen ville etter dette ikke hatt henne som minister. Informant 1 peker videre på de samfunnsmessige konsekvensene av at politikerne ikke følger regler:

Det påvirker jo dit at man tøyer strikken litt selv og tenker at hvis politikere gjør dette så kan jeg gjøre det selv. Disse sakene får ringvirkninger ut i samfunnet ... Det blir jo slik at man strekker strikken litt selv, dersom de kan, kan jeg. Jeg har ikke gjort noe i jobbsammenheng, men som privatperson tenker jeg nok jeg har strukket strikken litt i forhold til hva som er lov og ikke lov. Skandalen påvirker tilliten på den måten, i negativ retning.

Vi mener informant 1 sin vurdering av svekket tillit etter «snylting på goder», til å passe flere perspektiver på tillit. Etter et innkapslet interesse-perspektiv ser vi at tillitsforholdet avhenger av at formelle regler følges. Som en del av rasjonell aktør-teori, hvor perspektivet om innkapslet interesse springer ut fra, gir det en logisk tilnærming til tillit som er mindre åpen for synsing. Informant 1 registrerer at de formelle reglene rundt ordningen med pendlerboliger ikke var fulgt, og tilliten er dermed brutt. Vi mener tankene til informant 1 også passer med brutt tillit etter et sosial kapital-perspektiv, hvor kultur og verdier spiller en større rolle for tillitsforholdet. Hen har nettopp tanker om hvordan politikernes tøying av strikken kan påvirke innbyggerne. Vi forstår informant 1 som at hen ser for seg at politikerne sånn sett kan åpne opp for en ukultur med et slapt forhold til lover og regler.

Informant 2 opplever ikke tapt tillit etter de politiske skandalene, men merker at det stadig er nye skandaler:

Det er vanskelig å trekke frem én, da jeg føler det er en ny politisk skandale hver dag. Jeg tror ikke det er en spesiell hendelse, men det er en lokal politiker som har blitt anklaget for seksuelle overgrep. Tilliten min til den personen er tynnslitt da jeg ikke tror jeg klarer å tilgi slike handlinger.

Ellers trekker informant 2 frem Sylvi Listhaug som et eksempel på politikere hen ikke har tillit til fordi hun sier så mye som ikke er sant. Informant 2 sier videre:

Jeg tenker at ingen er feilfrie og ingen er perfekte. I alle partier vil det være råtne epler. Jeg synes ikke det har hatt betydning for min tillit. Jeg har nok mindre tillit til

samfunnet når man ser hva som skrives i sosiale medier i kommentarfeltet ... Jeg er nok en person som ikke har høy tillit til folk generelt.

Informant 2 nevner også Erna Solbergs og Anniken Huitfeldts habilitetssaker som eksempler på tillitsbrudd, og sier at man forventer mer fra dem enn vanlige folk:

Dette med Erna også er ikke bra for tilliten. Det er lett å bryte tilliten og vanskelig å bygge opp igjen. Utenriksministeren Anniken Huitfeldt har for meg fremstått som en ryddig politiker, men når det kommer frem at mannen har tullet det til, det går på tilliten. Når man sitter i en slik posisjon så forventer man mer fra dem enn en bussjåfør for eksempel.

Informant 2 oppgir å generelt ikke ha høy tillit til folk. Vi har ikke gått dypere inn på årsaken for informant 2 sin rapporterte lave generelle tillit til folk. Det kan derfor i utgangspunktet både passe med biologiske og sosiale perspektiver på tillit. Informant 2s opplevelse av tapt tillit i forbindelse med habilitetssakene ser etter vår vurdering først og fremst ut til å passe et sosial kapital-perspektiv. Hen legger vekt på at det stilles større forventinger til politikere enn «mannen i gata».

Informant 3 mener at skandalene med fiktive reiseregninger svekker tillit, og er overrasket over hvor dårlig vurderingsevne de aktuelle politikerne har. Men for informant 3 påvirker ikke enkeltpolitikere hens tillit til partiet:

Partiet ruller videre selv om noen ødelegger. Disse er funksjoner og kan byttes ut. Det eneste er at jeg ville angret på at jeg sløste bort stemmen min på den personen.

Informant 3s evne til å skille mellom tilliten til parti og politiker er noe vi ser at går igjen hos informantene. Føring av fiktive reiseregninger er brudd på loven, og brutt tillit vil derfor passe med innkapslet interesse-perspektiv dersom informant 3 vektlegger lovbruddet mest. Hen gir oss derimot også inntrykk av at et sosial kapital-perspektiv på tillit gjør seg gjeldende. Informant 3 er opptatt av at fiktive reiseregninger vitner om dårlig vurderingsevne som i seg selv er ødeleggende. Altså er ikke dette noe som etter hens syn er forenelig med å være politiker. Det er slik vi ser det ikke noe i veien for at begge perspektiver kan slå inn her. Også informant 4 syntes det er overraskende at politikerne ikke har tenkt mer over sin rolle i forbindelse med de politiske skandalene:

At ikke politikerne har tenkt mer over sin egen rolle, og hva de kan gjøre. Og at det er såpass mange av dem [skandalene], og ganske alvorlige, som gjør at de må gå. Fordi de mister jo da tillit, ikke bare til kollegaene sine, men velgerne og hele samfunnet, som gjør at de ikke kan forbli som politikere. Og det er ganske graverende.

Informant 4 syntes at Erna Solbergs habilitetssak er mest alvorlig av de politiske skandalene og viser til omfanget av den:

Hun [Erna Solberg] satt da som statsminister med en ektemann som nærmest spekulerte i aksjer ut ifra hennes dagsorden. Det kan i hvert fall fremstå sånn i media. Og det er jo grovt. For det første at hun har blitt utnyttet av sin mann, men at hun også har vært såpass troskyldig og ikke kontrollert det mer.

Informant 4 reagerte også på kulturminister Anette Trettebergstuens habilitetssak, som hen ikke forstår at er mulig. Informant 4 mener også det er bra at utenriksminister Anniken Huitfeldt måtte gå av etter sin habilitetssak, fordi det viser at statsministeren tar tak.

Informant 4 opplever at politikerne i flere av skandalene ikke har vært bevisste sine roller. Hen er tilsynelatende heller ikke så opptatt av om Solberg selv har brutt noen lover eller regler, men snarere at det er kritikkverdig at hun ikke hadde mer kontroll på sin ektemann. Vi oppfatter derfor informant 4 sin tapte tillit som først og fremst et resultat av hva hen forventer av politikernes rolle, og at et sosial kapital-perspektiv på tillit er mest fremtredende.

Informant 5 mener de politiske skandalene har hatt betydning for hens tillit til både det politiske systemet og enkeltpersoner. Hen viser til den politiske situasjonen i USA og mener at politikerne er egnet til å ødelegge det politiske systemet, dog ikke som enkelttilfeller. Hen har likevel inntrykk av at de fleste handler etter felleskapets interesse at forhold i hvert fall i noen grad blir tatt tak i.

Informant 5 har også bitt seg merke i at tidligere kulturminister Anette Trettebergstuen fikk venner ansatt i stillinger stikk i strid med statens tilsettingsregelverk. Informant 5 antar at hun forstod at dette ikke var «i henhold til boken» og at det da går på integritet, som hen synes er det mest alvorlige for tilliten. Motsetningen er at hun oppriktig ikke forstod, og da går det heller på grov inkompetanse eller uaktsomhet. Informant 5 er forsiktig med å mene noe før det foreligger nok informasjon. Det mest alvorlige for hen er bevisste handlinger for å fremme seg selv på bekostning av samfunnet, og handlinger som sier noe om politikerens

karakter. Dette er verre enn inkompetanse. Her er det ikke mulig å få tilliten tilbake. Informant 5 bruker også habilitetssaken til tidligere forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe som eksempel.

Hvis det viser seg at han [Ola Borten Moe] faktisk har gjort som det fremstår, og handlet aksjer der han [...] sannsynligvis visste at den beslutningen han kom til å ta ville påvirke aksjekursen, mener jeg det faller under kategorien at han har handlet for å oppnå egen vinning i strid mot lovverk. Viser det seg [...] at han bevisst har handlet i strid mot habilitetsregler og oppnådd personlig vinning ved det, [...] det er det ingen vei tilbake fra ... Jeg er oppriktig usikker på om jeg kunne jobbet for ham i det hele tatt. [...]. Jeg ville nok vegret meg for å forholde meg til ham. [...].

Informant 5 mener at det er stor forskjell mellom Moes habilitetssak sammenliknet med Erna Solbergs og Anniken Huitfeldts habilitetssaker, der det var deres ektemenn som var årsaken. Hen er usikker på om hen kunne jobbet under Moe etter dette. Hen kobler tilliten opp mot motivasjonen for å jobbe. Hen ser også på tidligere fiskeriminister Per Sandbergs tur til Iran med tjenestetelefon som alvorlig, samtidig som hen derimot oppfatter justisminister Emilie Enger Mehls avsløring om Tik-Tok på tjenestetelefonen som mindre alvorlig:

For det første bruker hun den plattformen på en produktiv måte. Hun når ut til et publikum som ellers ikke nødvendigvis ville vært politisk engasjert eller politisk interessert. Og så [...] er det én app i et mylder av apper på et medium som uansett er og forblir en sårbarhet. Nå har jeg litt kjennskap til fagfeltet, så jeg er nok litt farget av det, men skulle hun la være ville det vært som å tette ett hull i en sil.

Vi oppfatter informant 5 å være i noe større grad enn de andre informantene opptatt av hvorvidt det har forekommet et brudd på formelle regler. For eksempel nevner hen habilitetssakene til Trettebergstuen og Moe. Dette passer inn i et innkapslet interesseperspektiv på tillit, hvor formelle regler er viktig. Vi synes det er interessant at informant 5 bedømmer hvor alvorlig regelbruddet er ut fra hva som er årsaken. Manglende forståelse er ille, men handlinger mot bedre vitende er verst. Dette oppfatter informant 5 som tegn på manglende integritet og karakter, og er etter vår forståelse tegn på at et sosial kapitalperspektiv på tillit er mest aktuelt også for informant 5.

Informant 6 sier at de politiske skandalene har hatt veldig liten grad av betydning for hens tillit til det politiske systemet. Hen opplever ikke svekket tillit til systemet, men det er dumme folk som gjør dumme ting. Hen ser på handlinger hvor politikerne handler for egen vinning på bekostning av folket som særlig tillitsbrytende:

Det bunner vel ut i at hvis du har gjort ting for din egen vinning som vitner om dårlig moral og dårlige verdier, da er det en lang vei tilbake. Og man må legge en forutsetning om at man jobber for det norske folk og ikke for seg selv. [...]. Det er jo et dårlig demokrati hvis man blir folkevalgt og jobber for seg selv.

Informant 6 ser på pendlerboligsakene som galt fremstilt i media. Hen kjenner tidligere barne- og familieminister Kjell Ingolf Ropstad personlig, og mener dette er rådgivere i Stortingets skyld.

Men i pendlerboligsakene hvor det åpenbart er rådgivere som har gitt feil info til unge politiske ledere som er på tur inn i Stortinget, og så blir de sabla ned for det 10–15 år etterpå, da tenker jeg at det er i mye større grad er systemsvikt enn de enkelte personene som ikke visste bedre da de var 20 år og hadde dårlig økonomi. Da hører man på de rådene. [...]. Nå kjenner jeg jo Kjell Ingolf Ropstad personlig. Jeg vil ikke si at jeg har mistet tillit til han på bakgrunn av de pendlersakene.

Informant 6 gir oss inntrykk av at det først er fremst er umoralske handlinger mot hens verdier som er tillitsbrytende. Dette samsvarer med et sosial kapital-perspektiv på tillit hvor brudd på moral og verdier tillegges størst vekt. Informant 6 forsterker dette inntrykket for oss når hen vurderer pendlerboligsaken til Ropstad. Hen legger mindre vekt på hvorvidt Ropstad har brutt en formell regel. Hen er mer opptatt av at Ropstad ikke gjorde dette på grunn av sviktende verdier, men fordi han nærmest ble forledet. Ropstad har dermed ikke handlet i strid med informant 6 sine verdier, og tilliten til ham er intakt. Her kan vi også anta at informant 6 og Ropstads personlige relasjon har medvirket til informant 6s tillitsvurdering.

Informant 6 oppgir høy grad av tillit til det politiske systemet, selv etter så mange politiske skandaler. Dette kan etter et biologiske og karaktermessig perspektiv på tillit skyldes personlige egenskaper ved informant 6. Det kan imidlertid også etter et innkapslet interesseperspektiv skyldes at hen har troen på at systemet opprettholdes ved at overtramp får

konsekvenser for dem det gjelder i form at avgang eller at rettssystemet kobles inn. Som vi skal se litt senere i oppgaven, sier informant 6 nettopp dette.

Som nevnt, mener informantene våre at de politiske skandalene først og fremst er tillitsbrytende for de politikerne det gjelder. Tilliten til det politiske systemet ser ut til å ta mindre skade. Unntaket er informant 5 som også er tydelige på at politiske skandaler kan ramme tilliten til det politiske systemet i seg selv. Informant 1 påpeker også at politikere som tøyer regler kan påvirke befolkningens motivasjon for å følge regler. Det er da kanskje ikke tilliten til det politiske systemet som er utsatt, men selve samfunnstilliten.

En gjennomgående tendens hos informantene er at de nevner handlinger de oppfatter som tegn på dårlig moral og dårlige verdier, og hvor de oppfatter at integriteten er svekket. Dette samsvarer med teorien vi har, hvor Hammerstad mener det er saker hvor politikerne handler mot bedre vitende som i størst grad er egnet til å øke politikerforakten, og at disse er mer alvorlig enn eksempelvis kjøp av seksuelle tjenester eller bruk av narkotika. Dette kan igjen gi oss et inntrykk av at et sosial-kapital perspektiv på tillit er viktigere enn et innkapslet interesse-perspektiv.

Et annet interessant funn er at flere av informantene nevnte habilitetssakene til Erna Solberg og Anniken Huitfeldt, hvor det angivelig er deres ektemenn som står bak overtrampene. Minst én informant oppgir å se annerledes på disse sakene enn habilitetssaken hvor Ola Borten Moe tilsynelatende stod bak overtrampene selv. Andre trekker derimot frem at det likevel går utover tilliten, fordi man forventer mer av dem enn vanlige mennesker og at det går på ryddighet og tillit at man har vært så troskyldig og ikke kontrollert mer. Dette samsvarer også med teoridelen vår hvor Frithjof Jacobsen, politisk redaktør i Dagens Næringsliv, sa at det i politikken ikke nødvendigvis er sammenheng mellom skyld og ansvar. Jacobsen mener man har ansvar selv om man ikke har konkret skyld. Uttalelsen kom også i forbindelse med habilitetshabilitetssaken til Erna Solberg. Når tilliten brytes selv om det ikke kan påvises noen konkrete lovbrudd, forstår vi det som at tillitsbryteren har handlet i strid med verdiene til den som har mistet tilliten. Igjen kan det derfor se ut til at både informantene våre sine uttalelser og teoridelen vår taler i retning av at tilliten til politikere i stor grad samsvarer med et sosial kapital-perspektiv. Kultur, eller snarere tegn på ukultur, er mer ødeleggende enn at en lovparagraf alene er brutt. Det er selvfølgelig verdt å nevne at en handling både kan være et lovbrudd og samtidig være i strid med kultur og verdier.

4.3.2 Hvordan arbeidshverdagen vil påvirkes av svekket tillit?

Slik det i stor grad ble bekreftet i forrige delkapittel, vil en politisk skandale først og fremst påvirke informantenes tillit til den konkrete politikeren det gjelder. Spørsmålet videre ble dermed hvordan det ville påvirket informantenes arbeidshverdag dersom tilliten til den politiske lederen for deres fagområde eller sektor var forsvunnet.

Verken informant 2 eller 3 ville latt arbeidshverdagen deres bli påvirket at tapt tillit.

Informant 3 mener at skandaler blant politikere i hens sektor ikke ville påvirket arbeidshverdagen fordi politikere er funksjonærer som byttes ut.

Informant 4 tror i utgangspunktet ikke hens syn på den politiske situasjonen ville påvirket arbeidet fordi systemet er såpass «satt». Hen erkjenner likevel at hen hadde litt brutt tillit til «systemet» etter hyppige skifter av justisministre i årene 2013 til 2021, men påpeker samtidig at statsrådene har et apparat som passer på dem:

Jeg tar det egentlig som en selvfølge at jeg har tillit til statsråden. Vi har jo hatt noen som har måttet gå etter ganske kort tid når FrP satt der, jeg mistet vel litt tillit til hele systemet egentlig da. Men i hvert fall i det siste så føler jeg at de fleste klarer jo å te seg skikkelig. Så har de jo apparatet rundt seg, regjeringsapparatet, som passer på dem. Men ja, har man ikke tillit til sin egen statsråd [...] føler jeg at det blir vanskelig å jobbe i systemet, om man ikke har tillit til sin øverste sjef.

Det er avgjørende for tilliten til informant 4 at alvorlige politiske skandaler får konsekvenser og blir tatt tak i, slik som da statsminister Jonas Gahr Støre skiftet ut Anniken Huitfeldt og Annette Trettebergstuen. Informant 4 kan se for seg at manglende tillit til politisk ledelse vil føre til trenering av styringssignaler:

Men jeg vil jo gjøre min plikt for det. Det blir jo så langt unna, og de styringssignaler som kommer fra regjeringen, som går via Justisdepartementet, POD (Politidirektoratet), distrikter, PM (politimester), og ned til oss er jo gjennomtygd og gjennomarbeidet. [...]. Men man mister jo da tillit til sin politikersjef på en måte.

Informant 5 kunne aldri respektere et parti hvor tillitsverv var besatt av personer som hadde levert fiktive reiseregninger eller handlet aksjer i strid med habilitetsregelverket. Hen bruker habilitetssaken til Ola Borten Moe som eksempel på en hen ville vegret seg å jobbe under. Hen mener at man ved redusert tillit vil bruke lengre tid på et produkt for å hindre at

smutthull kan misbrukes. Hen sier også at det kan føre til at prosesser holdes mer skjult for lederen.

Informant 5 anfører et mer innkapslet interesse-perspektiv med eksemplet sitt om fiktive reiseregninger, og aksjehandel i strid med habilitetsreglene. Dette er et brudd på «kontrakten» og vil derfor virke negativt på hen sin tillit til politikere.

Informant 6 jobber så langt nede i organisasjonen at hen er usikker på om arbeidshverdagen ville blitt påvirket av korruperte politikere. Hen forholder seg til sin jobb, og har troen på at dette blir håndtert av rettssystemet. Men informant 6 er tydelig på at tilliten til systemet er avhengig av at politiske skandaler får konsekvenser:

For da er det ikke like regler for folk lenger. Hvis man har kommet dit at man i høyere posisjoner kan slippe unna med ting som allmenheten ikke kan. [...]. Jeg synes at med det rettssystemet vi har nå, er det gode forutsetninger for at loven er lik for alle.

Informant 6 kommer med en uttalelse som er lik informant 5, ved at det er innkapslet interesse-perspektivet som blir trukket frem som viktig, da det er tillitsbrytende å handle imot lover og regler. Det er viktig for tilliten at slike handlinger får konsekvenser slik som det ville gjort på andre arbeidsplasser i samfunnet. Det må ikke bli slik at politikere slipper lettere unna enn andre eller fremstår som de er hevet over loven.

Oppsummert er informantene mer eller mindre forent om at deres arbeidshverdag ikke påvirkes så lenge de opplever at tapt tillit på grunn av politiske skandaler får konsekvenser. Dette har informantene i stor grad inntrykk av at blir ivaretatt av både det politiske systemet og rettsvesenet.

4.4 Hvordan kan tillit mellom offentlige ledere gjenopprettes når den er svekket?

Her har informantene delte meninger. Mens noen informanter mener at brutt tillit er tapt for alltid, mener andre at comeback er mulig. Noen mener til og med at man ikke bør gå av, men ta ansvar ved å bli.

4.4.1 Synet på skandaler

Informant 3 tror ikke på politikere som skylder på vanskelig regelverk, siden dem det gjelder er høyt utdannede personer. Hen mener at jo høyere opp i administrasjonen man kommer, jo viktigere for politikerne er det at administrasjonen har tillit til dem fordi skandalene rammer

mer lengre oppe. Hen mener også at alvorlighetsgraden og politikerens nivå i det politiske systemet er viktige faktorer for hvor stor skandalen blir:

Er man snekker og kliner med en lærling på jobbfest får ikke det samme oppmerksomhet dersom en politiker gjør det.

Informant 4 mener folket har blitt strengere med hva som aksepteres når man sammenlikner politikere i dag med tidligere:

...toppledere og toppolitikere var mer skjermet og kunne gjøre mer hva de ville. Det var kanskje litt sånn tidens ånd også. Det var et mer segregert samfunn før. Mer åpenhet nå. Men mitt inntrykk er at det var mer småkonger før. Jeg innbiller meg at de slapp unna mer tidligere enn det de gjør nå. De blir sett mer i kortene nå.

Informant 4s utsagn kan vitne om at samfunnet i dag er mer opplyst og at politikerne derfor er nødt til å handle med et innkapslet interesse-perspektiv på tillit i bakhodet, ved å vise at man handler etter lover og regler og ikke holder en skjult agenda for sine velgere. Dette samsvarer også med sosialt kapital-perspektiv ved at man gjør informasjon tilgjengelig for å synliggjøre at man ikke bryter med normer og verdier i samfunnet.

4.4.2 Å legge seg flat – hjelper det?

Det er en viss spredning i hva informantene mener rundt det å legge seg flat. Samtlige er enige i at dette er det riktige å gjøre, men om man som politikere deretter burde gå av eller ta ansvar ved å fortsette, er det noe forskjellige meninger om. Det avhenger gjerne av overtrampet og skandalens alvorlighet. Flere av informantene utelukker heller ikke et politisk comeback på et senere tidspunkt etter at man har lagt seg flat.

Informant 1 mener at man først og fremst må sette seg ned og snakke sammen for å gjenopprette tilliten. Hen sier at det ikke hjelper for politikerne å renske seg ved å delta på realityprogram når de har hevet seg over loven. Hen mener at det er lov å gjøre feil, og at man ikke nødvendigvis må gå av, men at man tar ansvar for egne handlinger.

Informant 2 har troen på politiske comeback hvis man har evnen til å legge seg flat fordi det kan vekke sympati og tilliten kan gjenoppstå, spesielt dersom man får mediene på sin side. Hen nevner at en lokalpolitiker hen kjente til var anklaget for seksuelle overgrep og at dette er noe hen ikke tror hen kan tilgi.

Informant 4 utelukker heller ikke tilgivelse etter en skandale så sant overtrampet ikke for alvorlig.

[...] tiden leger alle sår. [...] man måtte gå, og man har gjort opp for seg. Så skal man få lov til å få en ny sjanse, såfremt ikke det man har gjort er for alvorlig.

Informant 4 mener at man først og fremst må legge seg flat for å gjenopprette tillit, i motsetning til hva Erna Solberg gjorde i sin håndtering av habilitetssaken. Hen mener derimot at kunnskapsminister Tonje Brenna håndterte habilitetsskandalen godt nettopp fordi hun la seg flat:

... Så må du faktisk mene det, og så må du deretter handle. [...] du må faktisk etterleve det du sier. For det er jo ikke vanskelig å fake en erkjennelse og be om bønn og tilgivelse, men egentlig ikke mene det ... [Tonje Brenna] gikk jo rett med en gang ut og la seg paddeflat, så hun fikk jo på en måte en benådning nærmest av offentligheten. [...] alle kan gjøre feil tenker jeg. Hvis det ikke er for grovt og man har selvinnsikt nok til å forstå at man har gjort en feil, og at man ber om unnskyldning [...] det er jo bare mennesker på toppen der også.

Informant 5 sier at for at tilliten skal gjenoprettes, må man ta ansvar, legge kortene på bordet og stille seg disponibel for undersøkelser. Likevel er det visse handlinger hvor informant 5 utelukker at tillit kan gjenoprettes:

I det øyeblikket en politiker har handlet for å oppnå egen vinning i strid mot lovverk eller i strid mot nasjonens interesser [...], for meg er det ingen vei tilbake til tillit fra det. Da har du oppnådd mistillit og der blir du. Jeg kan ikke se for meg at det er noe de kan gjøre for å gjenvinne den tillitten.

Informant 6 skiller seg også ut her og mener at når tilliten til en politiker er tapt, så er den borte. Da er det opp til andre å rydde opp. Hen mener det er mye lettere å beholde tillit enn å reetablere denne.

Vi erfarer her at noen av informantene våre har et strengere syn på hvorvidt det er mulig å få tilbake tillit. Et biologisk og karaktermessig perspektiv på tillit tilsier nettopp at en persons tilbøyelighet til å utvise tillit er mer eller mindre «satt». Vi antar at det samme må gjelde for en eventuell reetablering av tillit.

4.4.3 Håndtering

For informantene er alvorlighetsgraden av betydning for tilliten, men også hvordan skandaler blir løst. Her blir habilitetssaken til Solberg trukket frem av informant 3 som eksempel på hvordan man ikke skal gjøre det, og Tor Mikkel Wara sin håndtering som god:

Måten Erna kaster mannen sin under bussen nå, i stedet for å trå tilbake og si at «jeg tar ansvar» har noe å si for tilliten ... Med Erna kommer det opp nye opplysninger hele tiden som tærer på tilliten. Det er lettere å komme tilbake når man tar ansvar med en gang. Tor Mikkel Wara kastet ikke konen sin under bussen, men han tok ansvar og kvittet seg med henne. Det vil nok være lettere for han å komme tilbake.

Flere informanter er også forent om at håndteringen av Bjørnar Moxnes' solbrillesak var verre enn selve overtrampet. At en stortingsrepresentant stjeler er ikke forenlig med å være folkevalgt, men i dette tilfellet var det kanskje en mer sær enn alvorlig sak, som han hadde kommet mye bedre ut av om han hadde lagt kortene på bordet med en gang. Håndteringen hvor Moxnes endret forklaring flere ganger gjorde at han mistet all fremtidig tillit for flertallet av informantene. Informant 3:

Jeg så på han [Bjørnar Moxnes] som en flink politiker, men når det kommer frem at han var uærlig i håndteringen i ettertid ser jeg ingen vei tilbake for han. Håndteringen av en krise er alfa omega.

Som vi ser av informant 3 sin uttalelse er det ikke tyveriet som er i fokus, men snarere det at Moxnes løy og endret forklaringer i etterkant. Tyveri er ikke forenelig med jobben som stortingsrepresentant, men all tillit er borte når han håndterer det slik etterpå. Dette viser igjen at informantene våre sin tillit ser ut til å følge et sosial-kapital perspektiv med stor fokus på verdier.

Informant 4 trekker frem Ola Borten Moe sin avgang etter habilitetssaken som eksempel på god håndtering av statsministeren for å gjenopprette tilliten:

Men nå ser det jo ut som statsministeren tar tak, og da blir jeg litt beroliget. Han utfører godt lederskap ved å ta noen upopulære og vanskelige beslutninger. Noen må faktisk gå.

Flere informanter har reagert på Hadia Tajiks pendlerboligsak. Informant 5 trekker særlig frem hennes håndtering av denne som dårlig, da hun som jurist skyldte på et vanskelig regelverk:

Da ødela hun den sjansen hun hadde for å gjenvinne tillit hos meg i hvert fall. Det å prøve å forskyve ansvaret for det hun hadde gjort over på noe annet. Det fremstod helt klart at intensjonen bak ordningen ikke var slik hun hadde brukt den.

Informant 6 kjenner også til dårlige håndterte skandaler, men stusser mest over politikere som klarer å komme til makten med kriminell historikk.

Som vi har vært inne på tidligere er gjenoppretting av tilliten etter en skandale avhengig av håndteringen. Dette er informantene enige om. De har også jevnt over inntrykk av at skandaler blir riktig håndtert. Informant 6 trekker frem eksempel med daværende Forsvarsminister Odd Roger Enoksen som måtte gå av etter beskyldninger om trakassering. Dette mener hen ble godt håndtert, og tilliten til systemet består:

Han hadde innledet et forhold til en veldig ung jente mens han var politiker, og ikke opplyst om det. [...] Han burde jo aldri vært der i utgangspunktet. Men [...] så blir det jo håndtert. Det gjør at min tillit til systemet fortsatt er der.

Oppsummert kan det tyde på at saker som blir håndtert dårlig går utover tilliten til informantene. Dette kan ha sammenheng med at de er unisont opptatt av håndteringen av skandalene. Videre fremstår det som om de er mest opptatt av om normer og verdier er brutt og at dette må få konsekvenser. Vi opplever derfor at et sosialt kapital-perspektiv på tillit står sterkest.

4.4.4 Institusjoner og samfunn

Informantene mener at tillit til institusjoner og samfunnet generelt påvirker hverandre, og at det er politikerne som blir institusjonenes ansikt utad. Informant 3 viser til Russland, hvor hen oppfatter lav tillit mellom naboer. Hen mener at hvis man har lav tillit til en person som er politi, vil man også få lav tillit til politiet og vice versa.

Det blir også påpekt av informantene at den gjensidige påvirkningen skyldes at politikken blir til i nettopp institusjonene hvor befolkningen møter den. Man må derfor bruke den menneskelige relasjonen for å opprettholde tilliten til institusjoner. Informant 6:

... de fleste møter jo helsesektoren først når de kommer på sykehuset. Ikke når de snakker med helseministeren. Så jeg tenker at det er en ganske stor sammenheng der. Og derfor tenker jeg at alle ledere på alle nivåer har et ansvar. Ikke bare han som sitter på toppen.

Flere informanter er bekymret for utviklingen i samfunnet med hvordan vi omtaler hverandre og institusjoner som politi og lærere, samt et stadig større fokus på dyrking av individet fremfor fellesskapet. Når tilliten til en institusjon er brutt, mener de at det er vanskelig, og nærmest umulig å gjenopprette. Dette skyldes at det er så mange personer, i motsetning til én politiker som kan skiftes ut.

Informant 6 spekulerer i om tapt tillit til institusjoner som for eksempel politi og forsvar kan skyldes ressursmangel eller at ressursene ikke er godt nok utnyttet, men hen vet ikke noen løsning å gjenopprette denne. Andre informanter opplever politikernes og befolkningens ønske om flere politistasjoner som nettopp et forsøk på å gjenopprette tilliten til institusjoner. Opprettelsene gjøres mot faglige råd, men som en nødvendighet for å gjenopprette tilliten hvor denne er tapt. Informantene har utover dette ikke svaret på hvordan tapt tillit til institusjoner kan gjenoprettes når den er tapt.

Informantenes uttalelser samsvarer i stor grad med teorien i delkapittel 2.1.4 om institusjonell tillit. Informantene våre er enige i Grimen og Skirbekk sin mening om at tilliten til institusjoner og den mellommenneskelige tilliten er avhengig av hverandre. Dette eksemplifiseres også med hvordan tillit til enkeltpersoner vil påvirke tilliten til institusjonen vedkommende er tilknyttet, og omvendt. Både informantene våre og Grimen og Skirbekk fremhever den menneskelige relasjonen i møte med institusjoner, og at det er i denne relasjonen tilliten skapes og opprettholdes.

4.5 Avsluttende kommentar til analysen

Våre forventninger ser ut til å sammenfalle med det informantene forteller. Det er mange ulike faktorer som påvirker tilliten deres til politikere. For å nevne noen, har det betydning for tilliten om hvordan en skandale håndteres i ettertid. Der er avgjørende for tilliten om en politiker tar ansvar for sine handlinger eller om vedkommende nekter. En annet resultat som vi la merke til var at den sosiale tilliten lettere brytes ned enn den institusjonelle. Dette begrunner vi med at informantene hadde tillit til systemet etter en skandale. På den andre siden var tilliten til den enkelte politiker som var involvert i skandalen i større grad tapt.

5. Konklusjon

I oppgaven har vi presentert følgende problemstilling:

Hvordan opplever noen utvalgte offentlige ansatte ledere at deres tillit til politikere blir påvirket av politiske skandaler?

For å svare på vår problemstilling har vi brutt den ned til fire forskningsspørsmål som besvares under før vi svarer på problemstillingen i sin helhet. Til slutt vil vi komme med innspill til videre forskning.

5.1 Hva vil det innebære for en offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor sitt ansvarsområde?

Studien vår tyder på at tillit til politikere innebærer at informantene våre har tro på at politikerne setter innbyggerne og samfunnets beste i fokus, og følger normer og regler. Tilliten informantene har til politikerne kan derfor både tolkes etter et innkapslet interesseperspektiv og et sosial kapital-perspektiv. Innenfor sine ansvarsområder peker informantene på en rekke punkter hvor tillit til politikerne er en viktig faktor. Tillit stimulerer til bedre samarbeid med større motivasjon, åpnere prosesser og høyere lojalitet til beslutninger. Videre tar man mindre forholdsregler og det blir mindre slitasje på de som arbeider under politikerne.

5.2 Hva er det som påvirker og har betydning for tillit til politikere?

Studien vår tyder på at informantene har høy tillit til politikerne. En rød tråd ved informantenes tillit til politikerne og det politiske systemet er at den er høy som et resultat av modenhet, kunnskap, utdanning og erfaring. De har fått en forståelse av at det politiske systemet er komplekst, men har mange kontrollorganer som samtidig gjør det transparent. Hvorvidt politikerne har arbeidserfaring, altså ikke bare erfaring som politiker, kommer frem som en tillitsmarkør. Det samme gjør det å ha og kunne anvende fagkunnskap, kommunisere, vise åpenhet og opptre profesjonelt. Politikerne må også kunne vise gjennomføringsevne og ha integritet ved å stå for egen politikk.

Medias rolle viste seg særlig relevant. Det anser vi som naturlig når informantene oppgav media som hovedkilde for informasjonen de får rundt dagsaktuelle hendelser. Hvordan media vinkler sakene er dermed viktig. Som et bifunn, hadde informantene sterke meninger om media i seg selv. Flertallet ytret en lav tillit til media, hvor det blant annet ble pekt på medias

ønske om mest mulig «klikk» og at saker blir feil fremstilt og krisemaksimert. På den andre siden anerkjennes også medias viktige rolle som «vakhund».

5.3 Har de politiske skandalene hatt betydning for tilliten?

Studien vår tyder på at skandalene har betydning for informantenes tillit til politikerne som rammes, men at de klarer å skille mellom den enkelte politiker, parti, politikere som gruppe og det politiske systemet. For informantene er politikere funksjonærer som kan byttes ut. Dette samsvarer med teorien vi benyttet, hvor befolkning anses å kunne å skille enkeltsaker og personer fra det politiske systemet som helhet, se delkapittel 2.4.4.

Informantenes tillit blir sterkest negativt påvirket der de oppfatter brudd mellom deres egne verdier og politikerens handlinger. Bruddet med disse verdiene er mest alvorlig for tilliten, selv om handlingen også skulle være i strid med loven. Dette er handlinger hvor politikerens personlige vinning kommer foran samfunnets interesser, og de oppfatter at politikeren har dårlig integritet. Det blir av informantene pekt på at slike handlinger kan sende feile signaler til befolkningen om at det er greit å tøyne strikken. Også dette samsvarer med teorien vi har benyttet, hvor det fremholdes blant annet at politikere som handler mot bedre vitende er mest egnet til å øke politikerforakt. Videre at gjentatte skandaler på lang sikt kan akkumulere mistillit mot selve det politiske verdigrunnlaget, se delkapittel 2.4.4.

Informantene er omforent om at skandalene ikke vil påvirke arbeidshverdagen deres i noen særlig grad, både fordi flere av dem er ledere på et nivå som er langt unna politisk ledelse, og fordi de har troen på reaksjoner gjennom det politiske systemet, eventuelt rettsvesenet. Dette samsvarer også med teorien vi innhentet, hvor det påpekes at tillit er avhengig av at skandaler håndteres på en troverdig måte, se delkapittel 2.4.4.

5.4 Hvordan kan tillit mellom offentlige ledere gjenopprettes når den er svekket?

Studien tyder på at informantene ikke er enige hvorvidt svekket eller brutt tillit i det hele tatt kan gjenopprettes. Noen mener at tilliten til den enkelte politiker da er brutt for alltid, mens andre mener at et comeback er mulig. Dette avhenger naturlig nok også av alvorligheten. Det å forbli i stillingen for å rydde opp kan bli sett som både positivt og negativt. Også her kommer det fram at handlinger som bryter med informantenes verdier er mest alvorlig.

Det er enighet blant informantene om at en politiker som har gjort et overtramp som har blitt til en skandale bør legge seg flat. Genuin anger vil kunne gi sympati og tilgivelse. Det er den

beste muligheten for å gjenopprette tillit, selv om det ikke er mulig for alle overtramp. Det er dernest viktig å legge alle kort på bordet og gjøre seg tilgjengelig for undersøkelser.

Håndteringen er med andre ord viktig. Dersom man etter blir tatt i løgn under håndteringen av skandalen, kan det ødelegge siste sjansje til å gjenopprette tillit. Hvordan man fremstår under håndteringen er også viktig. Å ikke ta selvkritikk, og skylder på andre faktorer enn seg selv, svekker tilliten ytterligere. Tillit er lettere å beholde enn å reetablere.

Informantene ser ingen konkret løsning på hvordan tillit til institusjoner kan gjenopprettes, men er enige om at det henger sammen med enkeltpersoner. De fremhever den menneskelige relasjonen i møte institusjoner, og at det er i denne relasjonen tilliten skapes og opprettholdes.

5.5 Konklusjon på problemstillingen

Oppsummert kan vi si at våre informanters tillit til både politikere, partier og det politiske systemet er høy og robust. Skandalenes alvorlighet blir først og fremst vurdert ut fra et sosial kapital-perspektiv på tillit. Etter et slikt perspektiv vil overtrampet bak skandalen i stor grad bli vurdert opp mot informantenes egne verdier og kultur. Vi oppfatter dette perspektivet som mer avgjørende enn et innkapslet interesse-perspektiv med fokus på hvorvidt det foreligger brudd på formelle regler. En skandale må derfor ikke nødvendigvis ha bakgrunn i et lovbrudd for å bli oppfattet som alvorlig og tillitsbrytende. Fallet i tillit går først og fremst utover den enkelte politiker, og ikke partiet, politikerstanden som gruppe eller det politiske systemet. Det er med andre ord lav smitteeffekt. Informantene lar heller ikke skandalene påvirke dem i særlig grad i deres arbeidsliv. Det skyldes på sin side at de både opplever at deres lave ledernivå er for langt unna «makten», og at det blir godt håndtert gjennom det politiske systemet og eventuelt rettssystemet.

Grad av tillit ser ellers ikke ut til å kun bli påvirket av store hendelser som skandaler. Det er flere trekk ved politikerne som gjør utslag på tillit i seg selv, deriblant deres kommunikasjonsevner, profesjonalitet, grad av åpenhet, kunnskap, arbeidserfaring, fokus på langsiktige løsninger og gjennomføringsevne.

Informantenes opplevde mangel på tillit til den politiske ledelsen innenfor deres ansvarsområder ville gjort utslag i form av manglende motivasjon, større slitasje, dårligere samarbeid, lavere lojalitet til beslutninger og lukkede prosesser som tar lengre tid på grunn av et opplevd behov for å ta ekstra forholdsregler.

Tillit viser seg med andre ord som et dynamisk og sammensatt fenomen som påvirkes av mange faktorer. Skandaler er heller ikke noe entydig, men må sees langs et spekter av typer og alvorlighetsgrad. Det blir for enkelt å si at en skandale alene alltid vil bryte tilliten en offentlig ansatt leder har til politiker, parti, institusjon eller det politisk systemet.

5.6 Videre forskning

I denne masteroppgaven har vi av hensyn til ressurser, kapasitet og omfang benyttet oss av et begrenset antall informanter som heller ikke dekker hele offentlig sektor og dets ledernivåer. Studien kan derfor med fordel utvides til flere ledere i andre posisjoner og kontekster for å øke validiteten. Informantene har først og fremst forholdt seg til skandaler som er dagsaktuelle, eller av nyere dato. Det kunne således vært av interesse å forske mer på hvordan og eventuelt hvorfor synet på de forskjellige skandalene endrer seg over tid. Vil tiden «lege alle sår»?

Videre har vi merket oss at informantene våre har sterke meninger om media. Flere oppgir lav tillit til dem. Det hadde vært interessant å undersøke hva som påvirker tilliten media har i befolkningen, hvordan det påvirker samfunnet vårt når tilliten til media går ned, samt hvordan tilliten til media skal gjenvinnes.

Litteraturliste

Allern, S., & Pollack, E. (2009). *Skandalenes markeds plass: Politikk, moral og mediedrev.*

Fagbokforlaget.

Alstadheim, K. B. (2023, juni 23). *En kulturminister bør kunne lese.*

<https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/76o47B/en-kulturminister-boer-kunne-lese>

Berge, K. M. (Regissør). (2023, september 18). Dagsrevyen 18.09.23 (18.09.23) [TV]. I *NRK*

Dagsrevyen. <https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/202309/NNFA19091823/avspiller>

Bryman, A., Clark, T., Foster, L., & Sloan, L. (2016). *Bryman's social research methods* (5.

utg.). Oxford.

Børringbo, K. (2022, mars 2). *Hadia Tajik går av etter pendlerboligsaken.*

<https://www.aftenposten.no/norge/i/1O3jKB/hadia-tajik-gaar-av-etter-pendlerboligsaken>

Cawvey, M., Hayes, M., Canache, D., & Mondak, J. J. (2018). Biological and Psychological

Influences on Interpersonal and Political Trust. I E. M. Uslaner (Red.), *The Oxford handbook of social and political trust* (s. 119–147). Oxford university press.

Christensen, T., & Lægreid, P. (2005). Trust in Government: The Relative Importance of

Service Satisfaction, Political Factors, and Demography. *Public Performance & Management Review*, 28(4), 487–511.

Cook, K. S., & Santana, J. J. (2018). Trust and Rational Choice. I E. M. Uslaner (Red.), *The*

Oxford handbook of social and political trust (s. 253–278). Oxford university press.

Cosson-Eide, H. (2018, desember 31). Det politiske kaosåret 2018. *NRK*.

<https://www.nrk.no/norge/x1/det-politiske-kaosaret-2018-1.14347912>

Det kongelige Kommunal- og Moderniseringsdepartement. (2019). *Om forholdet mellom politisk ledelse og embetsverket; Syv plikter for embetsverket*. Det kongelige Kommunal- og Moderniseringsdepartement. Politisk ledelse er avhengig av befolkningens tillit. I tillegg til å etterleve formelle regler og krav, skal politisk ledelse derfor utvise godt skjønn og aktsomhet i og utenfor tjenesten, for å ivareta tilliten til en selv, departementet og regjeringen.

Ekroll, H. C., Dahl, C. A., & Eggesvik, O. (2019, april 9). *Aftenposten avslører: Ap-politiker leverte fiktive reiseregninger til Stortinget*.

<https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/1n6ApJ/aftenposten-avslorerer-ap-politiker-leverte-fiktive-reiseregninger-til-stortinget>

Fausko, L. (2023, juni 23). *Derfor må Trettebergstuen gå – og Brenna får bli*.

<https://www.vg.no/i/eJRyz9>

Grimen, H., & Skirbekk, H. (2012). *Tillit i Norge* (1. utg.). Res publica.

Hammerstad, K. A. (2020). *Politiske skandaler. Sex, korrupsjon og maktkamp* (1. utg.). Res publica.

Hammerstad, K. A. (2021, januar 3). Skandaleåret 2020: Pretzler, etterlønn, Sting og teppefall for Trond Giske. *Agenda Magasin*.

<https://agendamagasin.no/debatt/skandalearet-2020-pretzler-etterlonn-sting-teppefall-trond-giske/>

Haugsgjerd, A., & Seggaard, S. B. (2020). *Politisk tillit, lokaldemokrati og legitimitet* (2020:6). Institutt for samfunnsforskning.

https://www.regjeringen.no/contentassets/9d84337e0d2541749f13aa8c7e942b04/politisk_tillit_lokaldemokrati_og_legitimitet.pdf

- Hornnes, E. S. (2009). Når kvinner må si «unnskyld». I *Skandalenes markeds plass* (s. 155–173). Fagbokforlaget.
- Høyer, H. C., Kasa, S., & Tranøy, B. S. (Red.). (2016). *Tillit, styring, kontroll*. Universitetsforlaget.
- Høyer, H. C., & Mønness, E. (2016). Trust in public institutions – spillover and bandwidth. *Journal of Trust Research*, 6(2), 151–166.
<https://doi.org/10.1080/21515581.2016.1156546>
- Jacobsen, K. D. (1960). Lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i sentraladministrasjonen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 4, 231–248.
- Johnsen, A. B., Røsvik, E., Flydal, E. F., & Hansen, F. (2023, august 30). *Huitfeldt innrømmer feil: Sier hun ikke visste om mannens aksjekjøp*.
<https://www.vg.no/i/MobwA0>
- Knutsen, M., Whittaker, E.-M. B., Mjaaland, O., & Rønning, M. (2023, juli 24). Bjørnar Moxnes går av som Rødt-leder. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/bjornar-moxnes-gar-av-som-rodt-leder-1.16492797>
- Kramer, R. M. (2018). Ingroup-Outgroup Trust: Barriers, Benefits, and Bridges. I E. M. Uslaner (Red.), *The Oxford handbook of social and political trust* (s. 95–115). Oxford university press.
- Langved, Å., Venli, V., & Strandberg, T. (2022, desember 21). *Ingen politikere blir tiltalt etter pendlerbolig-sakene*.
<https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/nQGRw5/ingen-politikere-blir-tiltalt-etter-pendlerbolig-sakene>
- Midtbø, T. (2007). *Skandaler i norsk politikk*. Universitetsforlaget.

- Mitchell, C. V. (2015). *Breaking through «bitch»: How women can shatter stereotypes and lead fearlessly*. The Career Press, Inc.
- Mohn, E. B. (2023, desember 1). Går verden rundt. *TV 2*.
<https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/gar-verden-rundt/16259729/>
- Ogre, M., Lea, A., Jensen, B. H., Strømsnes, J. I., Nolet, J. L., & Vartdal, R. (2023, august 21). *Åpner etterforskning mot Ola Borten Moe*. <https://e24.no/i/0Q7rnE>
- Paxton, P., & Ressler, R. W. (2018). Trust and Participation in Associations. I E. M. Uslaner (Red.), *The Oxford handbook of social and political trust* (s. 149–172). Oxford university press.
- Pressens faglige utvalg. (1936). *Vær Varsom-plakaten*. Norsk Presseforbund.
<https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>
- Skjeggestad, H., Foss, A. B., Ekholt, C. T., Krekling, D. V., & Barstad, S. (2023, juni 20). *Tonje Brenna (Ap) ga styrevert til god venn*.
<https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/wAkgG4/tonje-brenna-ap-ga-styrevert-til-god-venn-naa-beklager-hun>
- Sojtaric, M. (2022, august 22). Myten om den tåpelige kvinnen lever i beste velgående. Også i Norden. *Nordnorsk debatt*. <https://www.nordnorskdebatt.no/myten-om-den-tapelige-kvinnen-lever-i-beste-velgaende-ogsaa-i-norden/o/5-124-196506>
- Statsministerens kontor. (2023). *Håndbok for politisk ledelse*. Statsministerens kontor.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/bf7a48eac08a42a5a8758969c5ec64f8/no/pdfs/handbok-for-politisk-ledelse-30082023.pdf>
- Store norske leksikon. (2023). Skandale. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/skandale>

- Støre, J. G. (2023, juli 21). *Statsministerens innlegg på pressetreff om Ola Borten Moes avgang*. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-innlegg-pa-presstreff-om-ola-borten-moes-avgang/id2990086/>
- Vartdal, R., Solheimsnes, P. A., Jensen, B. H., Strømsnes, J. I., & Rydne, N. (2023, september 15). *Sindre Finnes gjorde over 3.600 handler mens Erna Solberg var statsminister*. <https://e24.no/i/jlja6o>
- Vartdal, R., Strømsnes, J. I., & Jensen, B. H. (2023, september 8). *Erna Solberg ber ektemannen offentliggjøre aksjehandler*. <https://e24.no/i/1350RL>
- Vekony, D. (2023, september 15). *Ekstra: Erna Solberg gråt etter aksjesjokket (1299)*. <https://www.aftenposten.no/podkast/ap/episode/127162>
- Vignæs, M. K., & Holm-Nilsen, S. (2019, mars 28). *Tor Mikkel Wara går av som justisminister*. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/tor-mikkel-wara-gar-av-som-justisminister-1.14494705>

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til informanter (skjermdump)

Informasjonsskriv ved deltakelse som informant i mastergradsoppgave:

«Hvordan blir offentlig ansatte lederes tillit til politikere påvirket av politiske skandaler?»

Bakgrunn og formål

Dette er en forespørsel til deg om å delta som informant i vår mastergradsoppgave hvor formålet er å undersøke hvorvidt offentlig ansatte ledere sin tillit til politikere blir påvirket av politiske skandaler og eventuelt hvordan dette gjør seg utslag. Dette mener vi er interessant og for å forstå en viktig dimensjon av samspillet mellom den politiske og administrative ledelsen i det offentlige.

I prosjektet ønsker vi å komme i kontakt 5-6 intervjuobjekter som har en relevant rolle i form av enten å være offentlig ansatt leder, eller som utdanner seg mot en slik rolle. Eksempler på en slik utdanningen er vår egen, Master i offentlig ledelse og styring ved Høgskolen i Innlandet.

Arbeidet skal etter planen avsluttes i juni 2024.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskolen i Innlandet er ansvarlig for prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dette er en kvalitativ studie. Vi ønsker å innhente informasjon gjennom personlige intervjuer av varighet på mellom 45 – 60 minutter. Intervjuene kan foregå fysisk eller over videolink, avhengig av hva som er mest praktisk. Tidspunkt for intervjuet avtales ut fra hva som passer for deg. Det vil ikke innhentes ytterligere opplysninger utover det som kommer frem under intervjuet.

Spørsmålene vil blant annet omhandle tillit, lojalitet, politiske skandaler og hvordan dette påvirker eller forventes å påvirke offentlig ansatte lederes arbeidshverdag.

Undersøkelsens hovedspørsmål vil tilsendes deg en tid før intervjuet, men det kan også bli aktuelt med oppfølgingsspørsmål som ikke fremkommer i denne. Intervjuet vil bli tatt opp på lyd, og det vil føres notater underveis. Opptakene vil bli omgjort til tekstsammendrag og oversendes deg for godkjenning. Utdrag av dette vil bli brukt i oppgaven, uten at du vil kunne gjenkjennes.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi grunn. Det vil heller ikke få negative konsekvenser. Alle opplysninger om og fra deg vil da også bli slettet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun de ansvarlige studentene og veileder som vil ha tilgang til dine opplysninger.

Opplysningene som vil bli brukt i oppgaven er, aldersgruppe, kjønn, utdanning, ansiennitet som leder og ambisjoner som leder. Det er også ønskelig å bruke direkte sitat. Det vil ikke bli brukt opplysninger som er egnet for å identifisere deg.

Opplysningene vil bli lagret på Høgskolen i Innlandets skytjeneste med begrenset tilgang for andre enn vi som jobber med prosjektet.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes innen juni 2024. Etter sensur av masteroppgaven er falt, vil lydopptak og alle øvrige personopplysninger slettes.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke, som du når som helst kan trekke tilbake.

På oppdrag fra Høgskolen i Innlandet har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge vi behandler dine personopplysninger, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av disse
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Martin Østby
Telefon: 905 32 207
Epost: martino849@hotmail.com

Frode Jellestad Andersen
Telefon: 902 60 341
Epost: fja91@hotmail.com

Veileder:
Professor Hans Christian Høyer
Høgskolen i Innlandet
Telefon: 909 62 611
Epost: hans.hoyer@inn.no

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
Hans Christian Høyer,

Studenter
Martin Østby og Frode Jellestad Andersen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Hvordan blir offentlig ansatte lederes tillit til politikere påvirket av politiske skandaler?*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Oversendelse av undersøkelsens hovedspørsmål

Undersøkelsens hovedspørsmål

Hei, og nok en takk for at du vil hjelpe oss med vår masteroppgave:

“Hvordan blir offentlig ansatte lederes tillit til politikere påvirket av politiske skandaler”

Her sendes som avtalt undersøkelsens hovedspørsmål slik at du kan starte tankeprosessen før intervjuet.

- 1. Hva vil det innebære for deg som offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor ditt eget ansvarsområde?**
- 2. Hva er det som påvirker og har betydning for din tillit til politikere?**
- 3. Har de politiske skandalene hatt betydning for din tillit?**
- 4. Hvordan kan tillit gjenopprettes etter en eller flere politiske skandaler?**

Med vennlig hilsen

Martin Østby og Frode Andersen

Intervjuguide

Problemstilling

«Hvordan blir offentlig ansatte lederes tillit til politikere påvirket av politiske skandaler»

Forskningsspørsmål

- FS1. Hva innebærer det for offentlige ledere å ha tillit til politikere?
- FS2. Hva påvirker offentlige ledere sin tillit til politikere?
- FS3. Hvordan forholder offentlige ansatte ledere seg til politiske skandaler?
- FS4. Hvordan kan tillit gjenopprettes etter en eller flere politiske skandaler?

Kort om

- Kjønn
- utdanning
- Aldersgruppe (20-årene, 30-årene osv)
- Ansiennitet som leder
- Ambisjoner som leder

Spørsmål

- 1. Hva vil det innebære for deg som offentlig leder å ha tillit til politikere generelt, og til politisk ledelse innenfor ditt eget ansvarsområde?**
 - Hva mener du som leder og hva mener du som borger?
 - Er det krevende å operere med et slikt skille?
 - Hva legger du i begrepet «tillit»?
 - Vil høy grad av tillit endre på ditt behov for å ta forholdsregler?
 - Vil høy grad av tillit endre på din lojalitet til politiske beslutninger selv om du ikke nødvendigvis er enig med dem?
 - Hva legger du i begrepet «lojalitet»?
 - Kan man være for tillitsfull og for lojal? I så fall på hvilken måte?

- 2. Hva er det som påvirker og har betydning for din tillit til politikere?**

- På hvilken måte påvirkes tilliten av de faktorene du nevner?
- Hvordan opplever du forholdet mellom offentlig ansatte ledere og politiske ledere?
- Hvordan er ledelseskulturen på din arbeidsplass?
- Opplever du at politiske ledere har for lite eller for mye makt? Begrunn.

3. Har de politiske skandalene hatt betydning for din tillit?

- I så fall på hvilken måte?
- Har du merket deg noen politiske skandaler som du tenker er særlig tillitsbrytende?
- På hvilken måte og hvorfor?
- Hvordan hadde det påvirket din arbeidshverdag dersom dette hadde involvert en politisk valgt leder for ditt fag eller din rolle?
- Hadde det vekket mistillit? Hva legger du i så fall i det?
- Hadde dette endret ditt behov for kontroll og kontrollmekanismer?
- Hvilke faktorer påvirker hvordan du oppfatter saken? Media eller utfallet?
- Hvordan er din tillit til politikere i dag? Har det endret seg? Når og hvorfor?
- Tenker du tilliten til institusjonene og tilliten i samfunnet generelt påvirker hverandre?

4. Hvordan kan tillit gjenoprettes etter en eller flere politiske skandaler?

- Gjenoppretting av tillit til politiker?
- Gjenoppretting av tillit til institusjon?
- På hvilken måte er tillit til politikere avgjørende for din lederjobb i offentlig sektor?

Er det noe du ønsker å tilføye?

Vedlegg 4: Tilbakemelding fra SIKT (skjermdump)

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer

321418

Vurderingstype

Standard

Dato

09.08.2023

Tittel

Hvordan blir offentlig ansatte lederes tillit til politikere påvirket av politiske skandaler?

Behandlingsansvarlig institusjon

Høgskolen i Innlandet / Handelshøgskolen Innlandet - Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap / Institutt for organisasjon, ledelse og styring

Prosjektansvarlig

Hans Christian Høyer

Student

Frode Jellestad Andersen

Prosjektperiode

01.06.2023 - 20.06.2024

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 20.06.2024.

[Meldeskjema](#)**Kommentar**

OM VURDERINGEN

SIKT har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personverneverket. Vi har nå vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene.

DELE PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

Du må dele prosjektet med prosjektansvarlig. Velg "Del prosjekt" øverst i meldeskjemaet. Hvis prosjektansvarlig ikke godtar invitasjonen innen én uke, må du sende en ny invitasjon.

Det er obligatorisk for studenter å dele med veileder/prosjektansvarlig, denne må også aktivisere delingen før den er gyldig.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt og hvilke databehandlere du kan bruke. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.).

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringer-i-meldeskjema>

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!